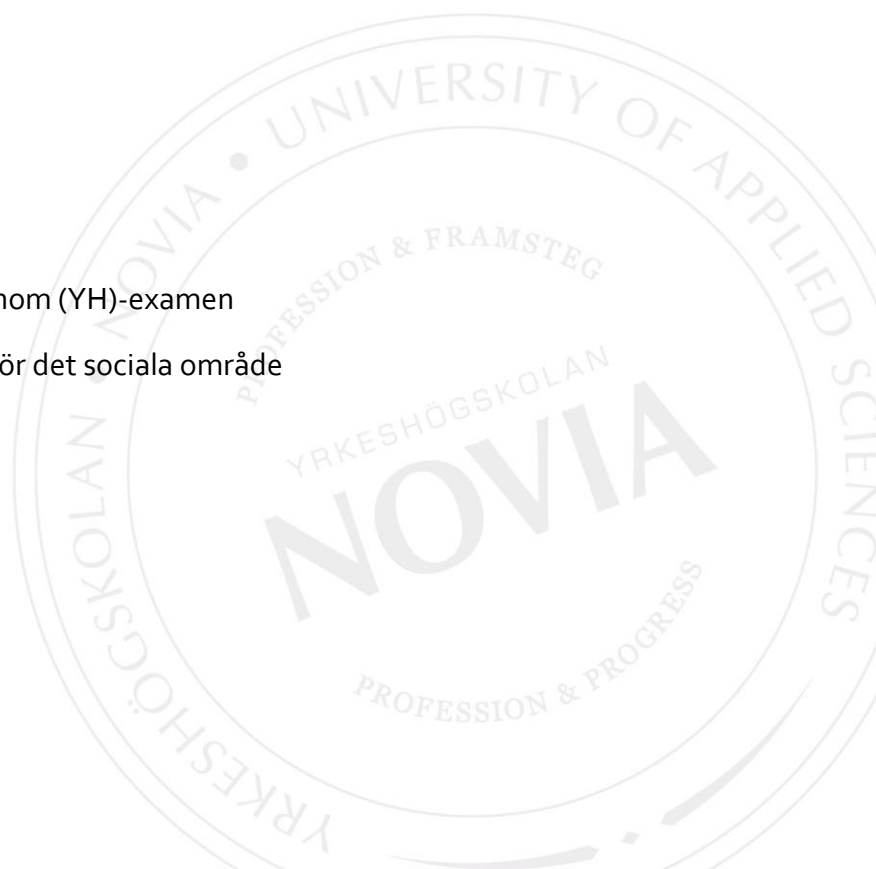

Den viktiga leken

**En kvalitativ studie av pedagogens uppfattning om lekens
betydelse för barns utveckling, lärande och välmående**

Annika Mörk-Nygård

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala område
Vasa 2017

EXAMENSARBETE

Författare:	Annika Mörk-Nygård
Utbildning och ort:	Det sociala området, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning:	Förskolepedagogik och metodik
Handledare:	Pia Höglund-Ingo & Ralf Lillbacka

Titel: Den viktiga leken

Datum 17.4.2017

Sidantal 45

Bilagor 1

Abstrakt

Syftet med detta lärdomsprov är att undersöka lekens betydelse för barns utveckling, lärande och välbefinnande på daghem. Genom denna undersökning vill jag se på pedagogens roll i leken samt hur en stimulerande lärmiljö ser ut på daghemmen. Jag ämnar också undersöka betydelsen av en god anknytning eftersom jag tror att trygghet är en viktig förutsättning för en lyckad lek. Studiens delsyfte blir att undersöka hur barnpedagogerna uppfattar och beskriver lekens betydelse.

I teoridelen behandlar jag olika synsätt på leken med hjälp av lekteorier och styrdokument. Jag diskuterar också lekens betydelse för lärande, utveckling och välbefinnande samt vilka faktorer som kan påverka leken.

Jag genomförde fyra kvalitativa intervjuer med barnträdgårdslärare som jobbar med barn i åldern 3-5. Av undersökningen framkom att leken spelar en viktig roll i barns utveckling och lärande. Respondenterna menade att leken är deras främsta verktyg gällande barns lärande.

Språk: Svenska

Nyckelord: Lek, lekteorier, utveckling, lärande, lärmiljö, anknytning

---

BACHELOR'S THESIS

Author:	Annika Mörk-Nygård
Degree Programme:	Social welfare, Vaasa
Specialization:	Pre-school pedagogy and methodology
Supervisor(s):	Pia Höglund-Ingo & Ralf Lillbacka

Title: The importance of play

Date 17.4.2017	Number of pages 45	Appendices 1
----------------	--------------------	--------------

Abstract

The purpose of this thesis is to exam the importance of play regarding children's development, learning and well-being in childcare. Through this exam I want to take a look at the educationalists role in the play and I also want to exam how a stimulating learning environment looks like at the day care. I want to exam the importance of a good attachment because I believe that security is an important condition for a satisfying play. The subsidiary aim with this exam is to examine how the child care teachers feel about and describe the importance of play.

The theoretical part of this thesis consists of different definitions of play by means of play theories and regulatory documents. I will also discuss the importance of play regarding learning, development and well-being and what kind of elements that can affect the play.

I conducted four interviews with kindergarten teachers that work with children at the age between 3-5. Through the study I found that playing is important for the children's development and learning. The respondents implied that play is their prime tool in terms of children's learning.

Language: Swedish	Key words: Play, play theories, development, learning, learning environment, attachment
-------------------	---

Innehåll

1	Inledning.....	1
2	Syfte och frågeställningar	2
3	Några synsätt på lek.....	3
3.1	Klassiska lekteorier	5
3.2	Kognitiv teori om lek.....	7
3.3	Personlighetsteori om lek.....	9
3.4	Miljöinriktad teori om lek.....	11
3.5	Samspelsteorier	12
3.5.1	Vad säger styrdokumentet.....	14
4	Lekens betydelse	16
4.1	Lekens betydelse för lärande och utveckling.....	16
4.2	Lekens betydelse för välbefinnande	20
5	Faktorer som påverkar leken	21
5.1	Pedagogen	21
5.1.1	Verksamhetskulturen	23
5.2	Lärmiljön	24
5.2.1	Den fysiska lärmiljön.....	25
5.2.2	Den psykiska lärmiljön	27
5.2.3	Den sociala lärmiljön.....	28
5.2.4	Anknytning.....	29
6	Sammanfattning av teoridelen.....	31
7	Undersökningens genomförande.....	34
7.1	Metodval	34
7.2	Val av respondenter	35
7.3	Datainsamling och sekretess	35
7.4	Analysmetod.....	36
8	Resultatredovisning	36
8.1	Styrdokument.....	37
8.2	Lekens betydelse	37
8.3	Faktorer som påverkar leken - pedagogen	39
8.4	Faktorer som påverkar leken – Lärmiljön.....	39
9	Slutdiskussion.....	41
10	Källförteckning	44

Figurförteckning

Figur 1. Idag har vi ”bara” lekt.....	19
---------------------------------------	----

1 Inledning

Att barnen får trygghet och vård på daghemmet ses som en självklarhet, men dagens småbarnspedagogik kräver mera än så. Idag ses också stimulering av utveckling och lärande som ett viktigt behov och lekens betydelse betonas i de nya grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016). Jag anser att det är relevant att se hur pedagogerna tillämpar den nya planen för småbarnspedagogik och hurudan vikt de ger leken. Småbarnspedagogiken ska bana väg för barnets livslånga lärande, men det måste få ske på barnens villkor. Fokus bör ligga på barnens eget utforskande, experimenterande och kunskapssökande, som sker genom lek. Tyngdpunkten i barnpedagogisk verksamhet ska alltså inte ligga på metoder där pedagogen återger och berättar hur något är eller hur något fungerar. Barnen har rätt att leka, lära genom leken och glädjas över sitt lärande. Leken är en naturlig och viktig del av ett barns vardag och en rättighet som finns inskrivet i FN:s barnkonvention. Med hjälp av leken utvecklar barnet sin fantasi, kreativitet och förmågan att samspela med andra människor. Barn utforskar och försöker förstå omvärlden genom lek. I barnets värld sitter lek och lärande ihop och leken ska därmed ses som en betydelsefull del i barnets lärande.

I grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016, 31) poängteras det att leken är central inom den småbarnspedagogiska verksamheten. Vidare sägs det att småbarnspedagogikens uppdrag är att erbjuda barnen möjligheter till olika slags lekar och att leken gynnar barnets utveckling, lärande och välbefinnande. Fast barnet själv inte upplever leken som ett redskap för lärande, utan ett sätt att vara och gestalta världen, så lär sig barnet genom leken. Upplevelser som väcker barnens känslor, nyfikenhet och intresse stimulerar till lek.

Jag vill ta reda på varför leken anses vara så viktig. Pramling Samuelsson m.fl. (2006, 83) anser att leken och lekfullheten bör ses som en betydelsefull dimension i allt lärande. Barnen utforskar och försöker förstå sig själva och sin omvärld genom leken. Hos barn är det svårt att skilja lek från lärande. Hangaard Rasmussen (2016, 16) säger att forskning visar att leken har betydelse för barnens trivsel och sociala lärande på daghemmet. Vidare har man konstaterat att tillhörighet, autonomi och förmåga kan vara viktiga faktorer för lek, men att dessa faktorer också kan utvecklas med hjälp av leken.

Pramling Samuelsson m.fl. (2006, 84, 88) säger att leken är beroende av de vuxnas attityder och det är pedagogens uppgift att uppmuntra och skapa möjligheter för barnen att leka och att kontinuerligt skapa en stimulerande miljö. Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016, 22) bekräftar en verksamhetskultur som uppmuntrar till lek, lekens betydelse för barnets välbefinnande och lärande. Personalen ska lägga märke till faktorer som begränsar leken och utveckla arbetssätt och lärmiljöer som främjar lek. Enligt lagen om småbarnspedagogik (2a§ punkt 4) är syftet att säkerställa en lärmiljö som är utvecklande och som främjar lärande. Lärmiljöerna ska locka till fysisk aktivitet och lek.

2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med detta lärdomsprov är att undersöka lekens betydelse för barns utveckling, lärande och välbefinnande på daghem. Genom denna undersökning vill jag se på pedagogens roll i leken samt hur en stimulerande lärmiljö ser ut på daghemmen. Jag ämnar också undersöka betydelsen av en god anknytning eftersom jag tror att trygghet är en viktig förutsättning för en lyckad lek. Studiens delsyfte blir att undersöka hur barnpedagogerna uppfattar och beskriver lekens betydelse. Undersökningen kommer att baseras på relevant litteratur som behandlar leken och dess betydelse samt forskning inom området. Jag kommer också att genomföra kvalitativa intervjuer med barnträdgårdslärare för att ta reda på deras syn på lekens betydelse för barnen.

I teoridelen kommer jag att ge en definition av leken. Jag kommer att behandla teorier om leken enligt Lillemyrs (1990, 63-64) indelning av lekteorierna. Jag kommer att behandla lekens betydelse, samt pedagogens roll i leken, för lärande utveckling och välbefinnande. Teorin om miljöns betydelse för leken kommer att begränsas till den lärmiljö som hittas på daghemmen, barnens hemförhållanden utesluts men kunde vara ett förslag på fortsatt forskning. Jag kommer att behandla den fysiska, psykiska och sociala lärmiljön på daghemmet. Slutligen kommer jag i teoridelen att behandla de olika anknytningsmönstren och hur de påverkar barnets lek på daghemmet.

Med hjälp av teorin och genom de kvalitativa intervjuerna vill jag med mitt lärdomsprov få svar på följande frågor:

- Vilken betydelse har leken för barns utveckling, lärande och välbefinnande?
- Hurudan roll har pedagogen i leken?
- Vilken slags lärmiljö uppmuntrar till lek och lärande?
- Vilken roll spelar anknytningen i förhållande till lek och lärande?

3 Några synsätt på lek

I detta kapitel kommer jag att ge en definition av leken samt presentera ett antal teorier om leken och dess betydelse. Jag vill också redogöra för de styrdokument som småbarnspedagogiken i Finland baseras på.

Fenomenet lek är ingenting nytt och vissa forskare hävdar att leken är äldre än den mänskliga kulturen och drar paralleller till djurens beteende, liv och uppfostran. Att leken är viktig för barnets utveckling har man vetat länge. Genom leken stärker barnet sitt språk och sin tankeutveckling, övar på samspel och sociala kompetens och tränar på koordination och balans. Icke desto mindre är leken svårdefinierbar. (Jensen & Harvard, 2009, 29)

Alla människor har någon form av erfarenhet av lek från barndomsåren och det kan tyckas vara enkelt att ge exempel på vad lek är. Däremot blir det genast svårare att ge en vetenskaplig definition på leken. Av flera olika anledningar kan det vara svårt att hitta en allmängiltig förklaring till vad lek egentligen är, t.ex. kan samma typ av lek förändras från situation till situation. Samma lek kan dessutom se olika ut för olika barn och kommer ett nytt barn in i leken kan man ofta se att leken ändrar karaktär. (Lillemyr, 1990, 13)

Hos barn är leken både ett arbetssätt och ett kommunikationssätt. Med hjälp av leken får barnet möjlighet att bearbeta och utforska, barnet kan pröva på och testa sin omgivning och kan därmed tillägna sig kunskap. I leken kan de tolka och ge uttryck för sina nya kunskaper, erfarenheter, känslor och upplevelser. I leken fogas fantasin och verkligheten ihop och barnet kan tolka verkligheten utifrån sina egna föreställningar vilket gör verkligheten mer begriplig för barnet. (Granberg, 2004, 18)

Definitionen av och synen på lek förändras med tidens gång och med utgångspunkter som gällt och gäller idag. Hurudan människo- och barnsyn som råder påverkar olika lekteoriernas popularitet. Lekteorierna är betydelsefulla och viktiga att granska eftersom de inverkar på vårt synsätt, d.v.s. vad vi ser och på vilket sätt vi tolkar det vi ser. Vårt sätt att se på leken påverkar vårt förhållningssätt till den. Leken kan alltså framställas på många olika sätt, Öhman refererar till Pellegrini (2011, 36-37) som anser att lek kan beskrivas ur ett strukturellt, funktionellt eller ett kausalt perspektiv. Enligt det strukturella perspektivet är det barnens dramatiserade kroppsrörelser som signalerar att det handlar om lek och ordningsföljden på leken kan varieras och är inte alltid komplett eller logisk. Enligt det funktionella perspektivet sammanlöper leken som en process utan konsekvenser i det verkliga livet. För att leken ska kunna fortgå anpassar barnen sina reaktioner till varandra. Enligt det kausala perspektivet utförs leken av barn, den är frivillig och lättstörd. Man kan också använda sig av kriterier så som frivillighet, engagemang och spontanitet för att avgöra om det rör sig om lek eller inte.

Jensen & Harvard (2009, 75-76) menar att det som utmärker lekens väsen bl.a. är leksignalen. Dessa signaler visar att det är just lek och inte på allvar. Leksignalerna lär man sig i social samvaro och de är kulturellt överförda. Det är viktigt att barnen lär sig att förstå leksignalerna samt hur de själva kan signalera lek för att kunna samspela i leken. Vidare säger författarna att leken är inramad, alltså att den har en tydlig början och ett tydligt slut. Man kan gå in i leken och man kan gå ut ur leken. Lekens regler gäller inom denna ram, samtidigt som barnet kan öva och pröva allt som kanske inte är möjligt eller tillåtet utanför ramen. Ytterligare menar författarna att det finns tre sociala regler som det har visat sig att barnen måste hålla för att inte leken ska misslyckas, nämligen samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Samförståndet visar att barnen är överens om att man leker och vad man leker. Ömsesidighet understryker att leken utspelar sig under lika villkor på jämställd nivå oberoende av ålder och styrka. Turtagande säger att det inte bara är en som bestämmer eller hittar på vad man ska leka, utan att man turas om.

Enligt Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson (2014, 45) handlar leken i ett tidigt skede av barnets liv om att upptäcka den fysiska världen för att sedan gradvis övergå till rollerkar. För att skapa och gestalta sina erfarenheter och på så vis göra sin värld meningsfull, använder barnet i rolleken både språk och kropp samt olika material.

Leken brukar enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 83) ses utifrån två skilda synvinklar. För det första som barnens egen angelägenhet och för det andra som en särskild

pedagogisk aktivitet som styrs av vuxna. Teorier om leken försöker bl.a. ge ett svar på vad och hur barn leker, dess betydelse för barns fysiska och psykiska utveckling, dess betydelse för barnens tänkande och lärande samt hur leken kan användas som ett pedagogiskt redskap. De flesta forskare är överens om att leken är ett svårdefinierbart begrepp, men vissa begrepp som definierar leken är man överens om. Leken är: lustfylld, frivillig, spontan och symbolisk. Dessutom finns inga utifrånställda mål, det finns ett aktivt engagemang och den är oftast social. (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2006, 83-84)

3.1 Klassiska lekteorier

Trots att leken diskuterats och varit aktuell t.o.m. i årtusenden, var det först under 1800-talet som de första lekteorierna lades fram. Stora filosofer, författare och pedagoger så som Jean-Jacques Rousseau, Friedrich von Schiller, Johann Wolfgang Goethe och Friedrich Fröbel har poängterat lekens betydelse inte bara för barnet utan för människan i stort. Dock har ingen av dem lagt fram en specifik lekteori. (Jensen, 2013, 27)

De tidigaste teorierna om leken kom under mitten av 1800-talet och kallas klassiska lekteorier. De klassiska lekteorierna försökte enligt Jensen (2013, 27), beskriva leken utifrån ett evolutionärt perspektiv. Man ville främst förklara varför barn och djur leker. Inspirerade av bl.a. Charles Darwin, vars idéer nu fått stort genombrott, ansåg man att om leken inte fyllde en funktion borde barnen inte leka eftersom det som inte direkt gynnar arten kommer att försvinna genom selektion. Det som däremot gynnar arten kommer att stanna kvar och t.o.m. utvecklas. Eftersom leken ansågs vara utbredd både hos människan och hos djuren motiverades dess existens.

Fyra teorier brukar ses som de mest framträdande av de klassiska lekteorierna: kraftöverskottsteorin, rekreationsteorin, övningsteorin och rekapitulationsteorin. Kraftöverskottsteorin utvecklades av den brittiske filosofen och psykologen Herbert Spencer (1820-1903) och enligt denna teori har barn och högre djur ett överflöd av energi och livskraft. En liten del av denna energi går åt till de nödvändiga livsprocesserna och för att göra sig av med den resterande energin leker barnen. Spencer ansåg att barnen hade ett inre tryck inom sig som kunde bli för högt och när det blev det var de tvungna att släppa ut övertrycket genom att aktivera sig fysiskt. Han ansåg att barnen inte mår bra av det inre

trycket och att leken därmed var en väg till välmående. Spencer menade alltså att det var p.g.a. det inre trycket som barnen leker och därför har leken överlevt hos människan och vissa djurarter. (Hägglund, 1989, 11-12; Jensen, 2013, 28-29)

En motsats till kraftöverskottsteorin är rekreationsteorin. Enligt rekreationsteorin, som förespråkades av den tyske filosofen och psykologen Moritz Lazarus (1824-1903), söker sig barn till leken när de är trötta och/eller överansträngda. Genom leken kan barnen slappna av och återhämta sig. Denna teori har fått mycket kritik som t.ex. att den inte förklarar varför barn leker när de inte ansträngt sig innan. Icke desto mindre visar senare studier att hjärtfrekvensen blir lägre hos djupt fokuserade lekande barn och att pulsen därmed går ner och barnet blir avstressat. (Jenssen, 2013, 29-30)

Övningsteorin utvecklades av den tyske psykologen Karl Groos (1861-1946). En del djurarter styrs av reflexer och har ett givet beteende för en given situation medan andra djurarter har ett anpassningsbart beteendemönster. Det anpassningsbara beteendemönstret är inte medfött som reflexerna utan behöver tränas upp. Enligt övningsteorin bär barnen på en medfödd instinkt som driver dem till att träna färdigheter som de behöver som vuxna och detta sker genom leken. Groos ansåg att ju längre upp i utvecklingskedjan ett djur befann sig desto längre barndom behövdes för att hinna bli fulltränad inför vuxenlivet. (Hägglund, 1989, 12; Jensen, 2013, 30-32)

Om Groos menade att leken är en övning inför framtiden menar rekapitulationsteorin att den är en upprepning av det förflutna. Rekapitulationsteorin utvecklades av Stanley Hall (1844-1924), en amerikansk professor i psykologi och pedagogik. Hall menade att man kunde se spår av evolutionen i barnens lek. Från ett långt tidsperspektiv börjar människans utveckling i havet med encelliga organismer. Under årmiljonerna utvecklades dessa organismer till fiskar som småningom blev landlevande djur. Hall kopplade t.ex. barns vattenlekar till fiskperioden och klätterlekar till de tidiga aporna. Han menade att barnets utveckling och lek är ett återskapande av mänsklighetens utveckling. Hall menade att leken har en given plats i barnets utveckling utan att fylla någon avgörande funktion. Detta synsätt handlar mer om att finna en trygghet i vad man är snarare än vad man ska bli. (Jenssen, 2013, 32)

Drivkraften i de fyra klassiska lekteorierna ovan är alltså antingen överskottsenergi, rekreation, övning eller behovet att rekapitulera. Trots att dessa lekteorier idag ses som föråldrade har de påverkat och inspirerat modernare teoretiker och pedagoger och Öhman (2011, 41-43) ger exempel på uttalanden som görs idag var vi kan känna igen de gamla

klassiska lekteorierna: ”Barn behöver rasa av sig”, ”Det är så lugnt när barnen väl kommer igång med sin lek”, ”Barn leker inte för att de är barn, de är barn för att de behöver leka” och ”De älskar vattenlek, det är ju från vattnet vi kommer!”

Det har gjorts många uppdelningar av de modernare lekteorierna i olika kategorier (Joseph Levys, Charlotte Bühler, Jean Piaget m.fl.). Nedan följer en beskrivning av Ole Fredrik Lillemyrs indelning av lekteorierna.

3.2 Kognitiv teori om lek

I de kognitiva teorierna om lek hittar man enligt Lillemyr (1990, 63) teorier med tyngdpunkten på barnets kognitiva processer i leken och här är lekens betydelse för barnets utveckling i fokus. Den mest framträdande teorin bland de kognitiva teorierna utvecklades av Jean Piaget (1895-1980).

Piaget var intresserad av barns förmåga till medvetenhet både genom nya kunskaper och tidigare erfarenheter. Hans lekteori är starkt förankrad i hans teori om barns intellektuella utveckling. Piaget ansåg att barnets utveckling sker i ett oavbrutet samspel med omvärlden, genom vilket barnen konstruerar mening och begrepp. (Lillemyr, 1990, 66-67; Öhman, 2011, 49)

Piagets lekteori ingår som en del i hans teorier om de olika utvecklingsstadierna och i hans jämviktsteori. I de så kallade utvecklingsstadierna delar Piaget in barnens utveckling i fyra olika stadier. Det första stadiet är det sensomotoriska (0-2 år). Hos det nyfödda barnet finns inget tänkande utan Piaget menar att barnet i detta skede tänker med sitt agerande, som för övrigt ännu saknar mål och syfte. Till en början domineras stadiet av att barnet utforskar den egna kroppen. Leken börjar ta sin form hos barnet redan under den sensomotoriska perioden, ungefär vid fyra månaders ålder, detta genom upprepningar av en handling för att bekräfta den och införliva den. T.ex. när babyn får syn på mobilen som hänger ovanför spjålsängen och ser att den rör på sig när föräldrarna knuffar på den och därefter själv knuffar på den, för att sedan upprepa handlingen om och om igen. Babyn börjar hela tiden undersöka världen mer målmedvetet. Vart än barnet vänder sig finns det nya saker att titta på, smaka på, kasta iväg eller buffa på. Piaget kallar den första leken för övningslek. (Forsell, 2011, 135; Hägglund, 1989, 32; Jensen, 2013, 64; Jensen & Harvard, 2009, 38)

Det andra stadiet är det preoperationella stadiet (3-6 år). Nu börjar barnet ägna sig åt symbollekar. Barnet behärskar nu förmågan att föreställa sig och göra saker på låtsas. Man kan tydligt se skillnaden mellan det sensomotoriska stadiet och det preoperationella på sättet barnet använder samma föremål på olika vis. Ett barn i det tidigare stadiet som håller i t.ex. en pinne kan leka med den på olika sätt genom att smaka på den, banka med den eller kasta den o.s.v. Oavsett lek fortsätter det att vara just en pinne. Medans barnet i det senare stadiet kan använda pinnen som symbol för något annat. I leken kan pinnen vara en gubbe eller ett flygplan o.s.v. Barnet själv kan också bli någon annan i leken och börjar nu leka rollekar. Genom rollekar får barnet se verkligheten från olika perspektiv och kan prova på världen ur olika infallsvinklar och därmed vidga sin världsbild. Allt betydelsefullt som inträffar i barnets liv bearbetas nu genom leken. (Hägglund, 1989, 32-33; Jensen, 2013, 65; Jensen & Harvard, 2009, 38)

Det tredje stadiet är det konkret-operationella stadiet (7-11 år) och nu börjar barnet leka regellekar. Regellekarna har fasta och uttalade regler och förs ofta vidare från generation till generation (t.ex. kurragömma). Nu tvingas barnet inse att alla individer har en egen vilja och att barnet själv inte alltid har rätt. Barnet lär sig genom regellekarna att det måste anpassa sig till andra människor. (Hägglund, 1989, 34; Jensen, 2013, 65)

Det fjärde stadiet är det formal-operationella stadiet (12 år och uppåt). Nu menar Piaget att lekens betydelse avtar och innehar inte längre någon större funktion för barnet. Barnet lär sig nu att tänka abstrakt och kan dra egna slutsatser. Gränserna för de olika utvecklingsstadierna är inte fasta och övergången från ett stadie till ett annat ligger i den biologiska mognaden och inte i miljön. (Hägglund, 1989, 34; Jensen, 2013, 65)

Jensen (2013, 65-66) menar att man för att förstå Piagets lekteori behöver förstå hans jämviktsteori. I sin jämviktsteori återkommer Piaget till tre centrala begrepp: schema, assimilation och ackommodation. Ett schema är ett handlingsmönster som barnet konstruerar utifrån sina erfarenheter. Enligt Piaget finns det tre sorters scheman, ett beteendeschema eller ett motoriskt schema, ett symboliskt schema eller s.k. mentala representationer och sist ett operationellt schema. Beteendeschemat innebär en struktur för hur en viss rörelse ska utföras. Barnet skapar ett motoriskt schema när det övar upp musklerna att utföra en viss rörelse, som t.ex. att greppa en pinne eller att banka med pinnen. Varje enskild rörelse kräver ett eget motoriskt schema. Det symboliska schemat innebär att barnet skapar inre bilder för begrepp och bilder från verkligheten. Dessa mentala representationer innebär att barnet t.ex. kan tänka på en blomma eller en bil utan

att se tinget. Schemat blir mer precist varje gång barnet kommer i kontakt med ett visst föremål. Det operationella schemat innebär en slags inre struktur för att kunna utföra mentala handlingar så som att räkna ett matematiskt tal i huvudet. De olika scheman förändras gradvis genom generalisering, differentiering och samordning vartefter nya situationer med anpassning dyker upp och på så sätt utvecklas den kognitiva strukturen kontinuerligt. (Jensen, 2013, 65-66; Lillemyr, 1990, 67; Öhman, 2011, 49)

Assimilation och ackommodation är enligt Piaget, två samspelande dynamiska processer vilka utgör fundamentet för vår kognitiva utveckling. Assimilation betyder att barnet anpassar nya erfarenheter efter de handlingsmönster eller scheman som barnet har. Ett exempel är barnet som lyckas få ner den runda klossen i det runda hålet i klosslådan och därefter försöker få ner den fyrkantiga klossen i samma hål eftersom barnet vet att det var i det hålet som klossen just passade. Barnet prövar och formar sina erfarenheter enligt beprövade handlingsmönster i leken. Ackommodation betyder å andra sidan att barnet anpassar sig efter nya erfarenheter och att nya handlingsmönster uppstår. Om barnet fortsätter att försöka få ner den fyrkantiga klossen i det runda hålet assimilerar det om barnet i stället prövar med det fyrkantiga hålet, ackommoderar barnet och lär sig något nytt. Piaget ansåg att leken var ren assimilation medans ackommodation var rent lärande, dessa processer är i ständig växelverkan med varandra. Jämvikt är idealtillståndet när barnet hela tiden pendlar mellan assimilation och ackommodation. Nya saker lärs in och det som lärts in provas, undersöks och läggs till sidan för att vila. (Jensen, 2013, 68; Öhman, 2011, 49-50)

3.3 Personlighetsteori om lek

Personlighetsteorier om lek innefattar enligt Lillemyr (1990, 63) teorier som betonar en djuppsykologisk eller humanistiskt psykologisk uppfattning om lek. Den viktigaste funktionen inom dessa teorier är lekens betydelse för barnets personlighetsutveckling.

Erik H. Erikson (1902-1994) var en tysk-amerikansk socialpsykolog som ansåg att leken fyller en viktig funktion i människans psykosociala utveckling. Erikson inspirerades av Freuds psykoanalytiska teori, men i stället för att koncentrera sig på sexualiteten försökte han se jagets utveckling ur ett biologiskt, kulturellt och psykologiskt sammanhang. Erikson

ansåg det viktigt att analysera den sociala miljön och barnets samspel med den. Han menade att leken hjälper barnet i sin stävan efter att utveckla och bevara sin jag-identitet. Leken är speciellt viktig när barnet behöver bearbeta ångest och barnet besitter en naturlig självläkningsprocess och kan ”leka ut” problem. Erikson jämför denna självläkningsprocess med vuxnas behov av att prata om problem och ångest. Erikson menade att barn följer olika utvecklingsstadier och att de leker olika på dessa stadier. (Hägglund, 1989, 20-22; Lillemyr, 1990, 80, 85; Öhman, 2011, 45)

Det första stadiet kallar Erikson för autokosmisk lek. Barnets största utmaning under det första levnadsåret kretsar kring tillit och misstro. Beroende på anknytningen till vårdnadshavarna hanterar barnet denna utmaning på olika sätt. Med hjälp av en god anknytning kan barnet utveckla förmågan att känna hopp. Under den autokosmiska fasen kretsar barnets aktiviteter kring den egna kroppen, men barnet etablerar också en grundläggande tillit till vårdnadshavarna med hjälp av lek och samspel. Leken mellan barnet och föräldrarna inriktas också på barnets kropp (t.ex. utforskning av fingrar och tår) medans lek med föremål är av liten vikt. (Hägglund, 1989, 22; Lillemyr, 1990, 85-86; Öhman, 2011, 45-46)

Nästa stadium, som infaller ungefär när barnet är ett och ett halvt år, kallar Erikson för mikrokosmisk. Barnet strävar efter självständighet och övar upp förmågan att hävda sig själv. Barnet möter utmaningen mellan självständighet, skam och tvivel. Om barnet lyckas bra med denna utmaning utvecklas tilltron till den egna förmågan samt viljestyrka. Vid denna tidpunkt börjar barnet intressera sig för leksaker och kan också vara ifred och själv pyssla med sitt eget jag. Barnet inser att leksakerna har bestämda egenskaper som att de t.ex. kan gå sönder. Barnet lär sig under denna period att skilja på sig själv och andra och hittar ständigt modeller för leken i den verkliga världen. Under den mikrokosmiska leken tränar barnet på att konkurrera med andra barn om leksaker och Erikson menar att detta är avgörande för barnens utveckling gällande förhållandet mellan kärlek och hat, mellan samarbete och hävdande av den egna viljan och mellan tvång och frihet. (Hägglund, 1989, 22; Lillemyr, 1990, 86; Öhman, 2011, 46)

Det tredje stadiet infaller när barnet är mellan tre och sju år och Erikson kallar detta för det makrokosmiska stadiet. Den utvecklingsmässiga utmaningen för barnet står under denna fas mellan initiativ och skuldkänsla. Barnet prövar hur dess initiativ tas emot av andra. Lyckas barnet med denna utmaning leder det till en positiv utveckling av moraliskt ansvar och målmedvetenhet. Under denna fas lär sig barnet att samspela, dela och att inte

behandla andra människor som objekt. Barnet börjar värdesätta att olika handlingar leder till tillfredsställande resultat, men de kan också i stigande grad anpassa sig till regler och krav från den sociala miljön. Under den makrokosmiska fasen är barnet i stort behov av beröm och bekräftelse för att jaguppfattningen ska stärkas. Genom roller kan barnet, i samspel med andra, testa olika roller och få bekräftelse på handlingar och prestationer. (Hägglund, 1989, 22; Lillemyr, 1990, 86; Öhman, 2011, 46)

Enligt Erikson kan ett barn som känner att jaget och identiteten är hotad försvara sig med hjälp av regression, d.v.s. ett barn som gått över till makrokosmisk lek kan gå tillbaka till det mikrokosmiska stadiet. Barnet kan då bearbeta hotet i en lekvärld som det känner sig tryggt i. Denna regression är normal och behöver inte innebära att barnets utveckling går i fel riktning. (Lillemyr, 1990, 87)

3.4 Miljöinriktad teori om lek

De miljöinriktade teorierna lägger enligt Lillemyr (1990, 63-64) tonvikten vid miljön och då framförallt vid den fysiska lekmiljön. Dessa teorier intresserar sig för lekens samhälleliga konsekvenser och de betonar att barnen med de vuxnas stöd kan utveckla färdigheter och förhållningssätt som har stor betydelse för både samhället som stort som för den enskilde individen.

Den sovjetiska psykologin, som bygger på Marx idéer om att det enda som skapar materiella värden är människans arbete, grundades av Vygotsky och har vidareutvecklats av bl.a. Leontjev (1903-1978). Leontjev var intresserad av barns lek och lade fram en miljöinriktad teori om leken. Leontjev ansåg att människans liv kännetecknades av tre verksamhetsformer, lek, inläring och arbete. Leken är den dominerande verksamhetsformen under förskoletiden, inläringen under skoltiden samt därefter arbete. Under tiden som leken är den dominerande verksamhetsformen är det där som de viktigaste psykologiska processerna utvecklas och det är genom leken som barnet förbereder sig inför nästa utvecklingsstadium. Han menade att leken innehåller två viktiga element, behov av handling och en beteendemässig grund för att utföra handlingen. (Hägglund, 1989, 40; Lillemyr, 1990, 92, 94)

Leontjev menade att leken uppstår för att barnet önskar utföra samma saker som de vuxna. Det uppstår en motsättning när barnet märker att det inte kan utföra samma handlingar som den vuxne och denna motsättning försöker barnet lösa genom leken. Det är inte resultatet som är motivet för leken utan själva processen. Lekens egenvärde ligger i den psykiska utvecklingen som barnet genomgår. Barnet lär sig och blir medvetet genom handlingar. Barnen blir delaktiga genom att lära sig hur de handlar i den miljö var de befinner sig och lekens betydelse ligger således i dess funktion som socialisationsfaktor. Leontjev betonar omgivningens och miljöns betydelse i sin lek teori. I och med att omgivningen präglar lekens innehåll blir den begriplig och greppbar för barnet. Barnet lär sig att samarbeta och att man ibland måste kunna kompromissa för att ha roligt. Barnet lär sig alltså att styra och kontrollera det egna beteendet. (Granberg, 2004, 22; Hägglund, 1989, 40; Lillemyr, 1990, 94, 97)

Lekprocessen utgörs alltså av en verklig handling, men enligt Leontjev skiljer sig lekbeteendet från det verkliga beteendet när det gäller motivet. Lekens motiv och mål är själva beteendet och inte resultatet av leken. Barnet anpassar sitt lekbeteende efter det föremål som används och inte efter det objekt föremålet ska symbolisera, t.ex. om barnet leker att stolen är en bil anpassas beteendet efter stolens egenskaper och inte den verkliga bilens egenskaper. (Lillemyr, 1990, 95-96)

Leontjev poängterar den vuxnes betydelse som modell för barnets lek och barnen lär sig att leka genom att iaktta modeller från det verkliga livet. Leken uppstår alltså inte spontant utan utvecklas genom barnens egna erfarenheter från det verkliga livet. (Lillemyr, 1990, 98)

3.5 Samspelsteorier

I samspelsteorierna eller kommunikationsteorierna ingår enligt Lillemyr (1990, 64) teorier som poängterar samspelsprocesserna i leken och då främst det sociala samspelet eller kommunikationen mellan deltagarna. En central del är lekens betydelse för utvecklingen av sociala färdigheter och av jag-uppfattningen.

Lillemyr (1990, 101) menar att eftersom människan är en social varelse så är hon beroende av sociala relationer och att få känna sig delaktig i en grupp. Hos barnen kan det vara

lekgruppen på daghemmet som utgör den viktiga gemenskapen och Lillemyr menar vidare att de erfarenheter och utforskningar som barnet gör i leken har stor betydelse för barnets beteende i övrigt. Den amerikanske psykologi professorn Catherine Garvey menar att barns lek till sin natur är av social karaktär och att den individuella leken utgör ett undantag. (Jensen, 2013, 126; Lillemyr, 1990, 101)

Garvey har intresserat sig av leken som socialt fenomen och hon har försökt åskådliggöra fenomenet ”som om” och på vilket sätt barnen kommunicerar i social lek. Garvey fann tre typer av social lek med språket, för det första lek där man använder rim och ordlekar, för det andra lek med fantasi och nonsensord och för det tredje lek med samtalsregler och felaktig användning av ord. Garvey menar att ett barn som ska delta i rollek måste kunna skilja mellan lek och icke-lek och känna till när de agerar på ”som om”-planet. Barnet måste också klara av att skapa regler för samspelet och tillämpa dessa regler som lika bindande för alla deltagare. Barnet bör också identifiera sig med lekens tema, medverka till att utveckla det och acceptera att temat kan ändra under lekens gång. (Lillemyr, 2011, 202-203)

En annan känd samspelsteoretiker var Georg Herbert Mead (1863-1931), som i sin artikel ”The Relation of Play to Education” redogjorde för tre generella former av mänsklig aktivitet: arbete, konst och lek. Mead ansåg att det var den spontana leken utan mål och medel som tillvaratar det naturliga lärandet och skapar en utgångspunkt för barns tidiga skolgång. Mead var noga med att poängtera att han inte menade att man skulle överlåta lärandet till barnet, men att man däremot skulle utnyttja leken i utbildningssammanhang. (Lillemyr, 2011, 197-198)

Mead ansåg att kärnan i lärandet låg i samverkan med andra och att kunna se från den andres perspektiv. I skolan är det inte bara eleverna som ska se ur lärarens perspektiv utan också läraren som ska kunna sätta sig in i elevernas situation. Han menade att problemlösande aktiviteter förenas med kunskap genom reflexiva processer, när barnet tillägnar sig ny information handlar det om en uppdatering och samordning av den nya kunskapen och inte om ren reproduktion. Mead såg en koppling mellan lek, spel och självutveckling. Självvet är inte något som barnet har utan något som utvecklas. Mead menade att självvet utvecklas som ett resultat av barnets relation till denna utveckling som helhet och genom relationer till andra personer. (Lillemyr, 2011, 199)

3.5.1 Vad säger styrdokumentet

All småbarnspedagogisk verksamhet bör utgå från lagen om småbarnspedagogik (19.1.1973/36). Med småbarnspedagogik (Ibid. 1§) menar man en systematisk och målinriktad helhet var pedagogiken betonas och som består av fostran, undervisning och vård. I Finland har alla barn under skolåldern rätt att delta i småbarnspedagogik.

Det finns tio mål i lagen om småbarnspedagogik (19.1.1973/36 § 2a) som anger dess syfte: 1.) Att hos varje barn främja en helhetsmässig uppväxt, utveckling, hälsa och ett helhetsmässigt välbefinnande i enlighet med barnets ålder och utveckling, 2.) Att stödja barnets förutsättningar för inläring och främja livslångt lärande och uppfyllandet av utbildningsmässig jämlikhet, 3.) att ordna mångsidig pedagogisk verksamhet med utgångspunkt i barns lek, rörelse, konst och kulturtradition samt ge barnet möjligheter till positiva upplevelser av lärande, 4.) att säkerställa en småbarnspedagogisk miljö som är utvecklande, främjar inläring och är hälsosam och trygg, 5.) att trygga ett verksamhetssätt som respekterar barnet och att trygga ett så bestående förhållande som möjligt för växelverkan mellan barnet och personalen inom småbarnspedagogiken, 6.) att erbjuda alla barn likvärdiga möjligheter till småbarnspedagogik, främja jämställdhet mellan könen och ge färdigheter att förstå och respektera den allmänna kulturtraditionen och vars och ens språkliga, kulturella, religiösa och livsåskådningsmässiga bakgrund, 7.) att identifiera barnets individuella behov av stöd och när det uppkommit behov av stöd, organisera ett ändamålsenligt stöd, 8.) att utveckla barnets förmåga till samarbete och växelverkan, främja barnets förmåga att delta i kamratgruppen samt vägleda barnet mot ett etiskt ansvarstagande och hållbart handlingssätt, respekt för andra och samhällsmedlemskap, 9.) att säkerställa barnets möjligheter att få delta i och påverka sådana angelägenheter som berör barnet, 10.) att i samverkan med barnet och dess föräldrar främja en harmonisk utveckling och att stödja föräldrarnas fostringsarbete.

Förutom lagen om småbarnspedagogik styrs den småbarnspedagogiska verksamheten av grunderna för planen för småbarnspedagogik som är en nationell föreskrift baserad på lagen. Det är Utbildningsstyrelsen som utfärdat direktiven och utifrån dessa ska kommunerna göra upp en egen lokal plan för småbarnspedagogik. Meningen med grunderna för planen för småbarnspedagogik är att stödja och styra på vilket sätt småbarnspedagogiken ordnas, genomförs och utvecklas i kommunerna så att grunderna är

de samma i hela landet och så att verksamheten håller en hög nivå. (Utbildningsstyrelsen, 2016, 3)

Förutom de styrande dokumenten på nationell och kommunal nivå, ska småbarnspedagogiken i Finland grunda sig på FN:s barnkonvention. Barnkonventionen har undertecknats och ratificerats av de flesta länder, så också Finland. Därför har vi förbundit oss att följa konventionens olika artiklar och på så sätt trygga barnens grundläggande rättigheter. Värdegrunden i de styrande dokumenten grundar sig på barnkonventionen. Öhman (2011) poängterar att detta bör ske från nationell lagstiftning till pedagogens bemötande av barnet. Det är pedagogens uppgift och ansvar att säkerställa, och på ett konkret sätt åskådliggöra det enskilda barnets rättigheter i barngruppen. På så sätt kan barnet uppleva sitt eget värde och sina egna rättigheter på ett positivt sätt. Barnkonventionen betonar lekens betydelse för barn. I artikel 31 kan man läsa att varje barn har rätt till en meningsfull fritid, lek och kultur. Det är pedagogens ansvar att avsätta tid för lek. Barnen har rätt till trygga, tillgängliga och tillräckliga utrymmen. (Öhman, 2011, 27-28)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att tankar från de olika lekteorierna kommer fram i styrdokumentet. I grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016) betonas det aktiva barnet. Den kognitiva lekteorin behandlar lekens betydelse för barnens utveckling och Piaget ansåg att barnet försöker förstå sin omvärld genom att vara aktivt. Den pedagogiska verksamheten ska vara målinriktad med lagom utmanande verksamhet så att barnen inspireras att lära sig mer. Piaget menade med sina utvecklingsstadier att barnens förståelse förändrades gradvis och därför bör verksamheten anpassa enligt gruppens ålder. Spår av personlighetsteorin hittar man i grunderna för planen för småbarnspedagogik i form av barnets rätt att utveckla sin identitet och vikten av samspel mellan barnen och mellan barnen och personalen.

Man hittar också spår av den miljöinriktade teorin i grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016). Omgivningen betonas och barnen ska få handledning och stöd av de vuxna pedagogerna. Leontjev poängterar, i den miljöinriktade teorin, den vuxnes betydelse som modell för barnets lek och barnen lär sig att leka genom att iaktta och observera modeller från det verkliga livet. Spår av samspelsteorier hittar man i form av barnets rätt att träna de sociala färdigheterna och i samspelets betydelse.

4 Lekens betydelse

I kapitel 3 redogjorde jag för olika teorier kring leken och samtliga teorier betonar vikten av lek hos barnet. Leken ligger som grund för barnets lärande, utveckling och socialisation. Leken avgörs beroende på barnets ålder, dess tidigare kunskaper och upplevelser och av behovet av att lära och utvecklas. Lekens särdrag växlar också beroende på situation, stimulans och miljö. Jag gick även igenom vilka lagar och styrdokument som styr verksamheten på de finländska daghemmen. Utifrån lagen om småbarnspedagogik och grunderna för planen för småbarnsfostran kan man konstatera att leken bör ha en central roll på våra daghem och att den faktiskt är en rättighet som Finland ratificerat genom FN:s barnkonvention.

I detta kapitel går jag närmare in på varför leken anses vara så betydelsefull. Jag kommer att belysa vikten av lek för barns lärande och utveckling samt dess betydelse för barnens välbefinnande. Detta eftersom jag anser att det är viktigt att både pedagoger och föräldrar är medvetna om att leken inte bara är ett lustfullt tidsfördriv hos barnen. Granberg (2004, 6) menar att leken lätt till och med nedvärderas och att föräldrar många gånger förväntar sig att barnens småbarnspedagogik ska handla om förkovran, träning och kulturella inslag.

4.1 Lekens betydelse för lärande och utveckling

Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson (2014, 45) säger att barn som leker och prövar olika saker möter nya och oväntade situationer. Om den nya informationen eller situationen inte passar in i det som barnet redan vet, kan det uppstå en frustration. Efter detta kan barnet försöka hantera det nya innehållet och anpassa det till det som barnet redan kan eller vet. Det är genom denna process som det uppstår ny kunskap som barnet kan känna sig tillfreds med. På detta sätt blir leken en del av lärandet.

Leken är en naturlig och viktig del av ett barns vardag. Med hjälp av leken utvecklar barnet t.ex. sin fantasi, kreativitet och förmågan att samspela med andra människor. Redan via leken börjar det lilla barnet hitta sig själv och sin identitet och leken banar väg mot barnets självständighet. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 83) säger att barn erövrar

omvärlden genom leken. Barn utforskar och försöker förstå omvärlden genom lek. I barnets värld sitter lek och lärande ihop och leken ska därmed ses som en betydelsefull del i barnets lärande.

Öhman (2011, 184) menar att medan barn uppfylls av, och fullt ut ger sig hän i leken gör leken någonting med barnet. Genom leken får barnet erfarenheter och utvecklar sin förståelse. Genom att leka skapar barn mening och mening skapar kunskap. Lärande är både en psykologisk process som sker inom det enskilda barnet samt en social process som sker i ett sammanhang som t.ex. i leken. Lärande och lek vävs samman och är oskiljbara hos barnet som leker, tränar och lär samtidigt. Öhman (2011, 184) menar vidare att barn leker sådant som de just nu är intresserade av och nyfikna på. De leker något som de vet något om eller sådant de vill veta något mer om för att på så sätt öka sin kunskap och förståelsen för det just detta. Barn leker alltså för att förstå och skapa mening. På samma sätt som en vuxna ofta pratar sig genom jobbiga upplevelser kan barn leka sig genom svårigheter eller sådant de är rädda för. Vad är det då som barn lär sig och utvecklar genom leken?

Granberg (2004) menar att de främsta utvecklingsområdena som barn tillägnar sig och övar upp genom leken är motoriken, språket, intellektet, den sociala kompetensen, fantasin och kreativiteten samt sinnena. Grovmotoriken tränas när barnen rör på sig och genom leken lär de sig att synkronisera musklerna, koordinera sina rörelser och utveckla rytm och balans. Det är inte bara grovmotoriken som tränas under leken också finmotoriken stärks. Barnen blir hela tiden duktigare på att koordinera sina händer, fingrar, ögon och talorgan. En god motorik gör att barnens kroppskontroll stärks och ett resultat av detta är att barnets självförtroende stärks. (Granberg, 2004, 48-49)

Språket stimuleras genom leken, både kroppsspråket och det verbala språket. Barnen förbättrar uttrycksförmågan och lär sig att tolka gester, hållning och minspel via leken. Dessutom berikas ordförrådet och talet, grammatiken och satsmelodin förfinas. Med hjälp av leken lär sig barnen att tolka och använda språket. Genom leken tränar barnen på sitt språk, de tänker genom att leka och uttrycka sig. Om leken ska fungera måste barnen kunna uttrycka sig så att medaktörerna förstår varandra. I leken knyts ord både till verkliga föremål och händelser och till inre bilder av dessa. Via det samspel som leken utgör, utvecklar barnen sin kommunikativa kompetens genom att de lär sig förstå subtila signaler. Barnen kommunicerar med varandra genom att använda ord, rörelser, gester, ljud, speciella tonfall, röstlägen och andra signaler. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 85) menar att barnen använder olika röst och olika tempus beroende på om de talar om vad de ska

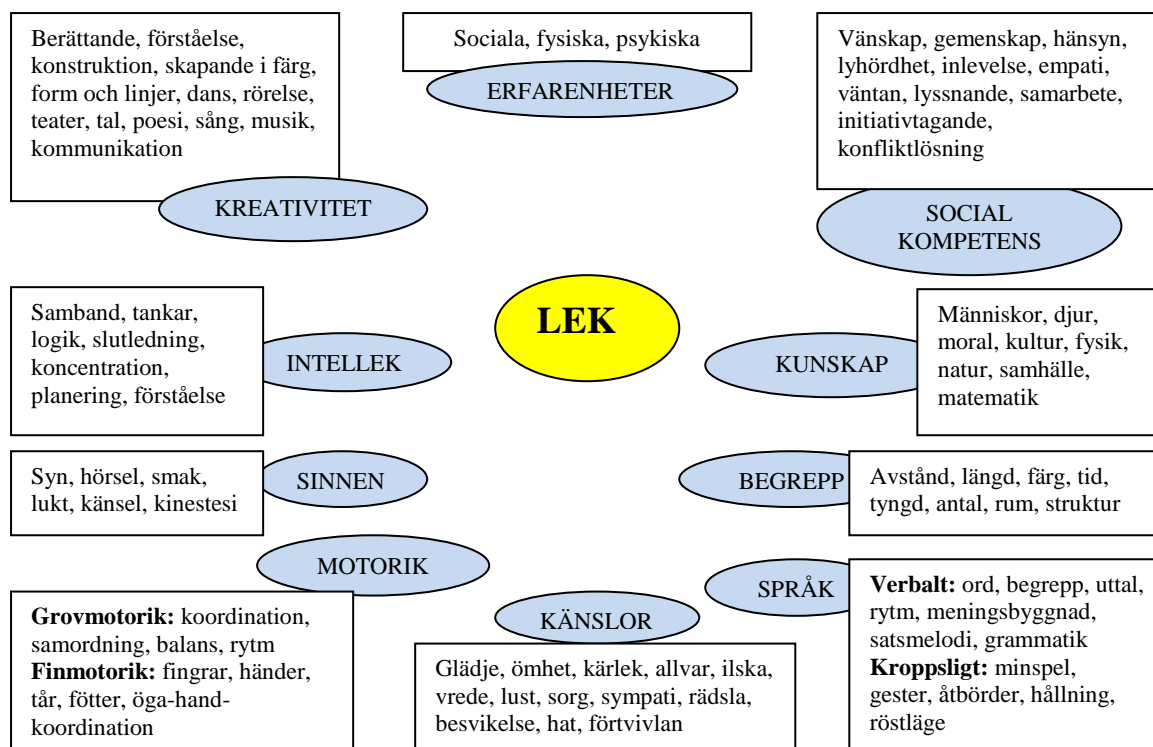
leka, om de talar i leken eller utanför leken. Barnen förhandlar om roller och händelseförlopp, de kommer med förslag som antingen accepteras eller förkastas. (Granberg, 2004, 49; Pramling Samuelsson & Sheridan, 2006, 85)

Intellektet stimuleras genom den motoriska leken. Barnen lär sig lägesbegrepp (t.ex. över, under, på och i), fysiska lagar (t.ex. tyngdlagen, det lutande planet och hållfasthetslära) samt vikt och mått (t.ex. tyngd, storlek och avstånd). Dessa erfarenheter kallas sensomotoriska och finns förankrade i det kinestetiska sinnet, alltså i muskelminnet som lagrar och minns motorik. Barnen lär sig grunderna för matematik, logik och förmågan att dra slutsatser genom att de testar och tränar sina erfarenheter, förenar och jämför, separerar och förkastar. De lär sig se skillnader och motsvarigheter, de ordnar och delar in. När barnen leker är det på låtsas och det är när de lyckas förena fantasin med verkligheten som de lär sig. (Granberg, 2004, 49)

Med hjälp av leken utvecklas barnets sociala kompetens och med en tilltagande motorisk medvetenhet vidgas de sociala kontakterna. Barnen lär sig att leva med andra människor, att skratta, bli arga utan att slåss, kompromissa, känna sympati och empati. Barnen lär sig att behärska sin styrka och se var gränserna går. För att leken ska gå framåt måste barnen hitta lösningar på lekplanet, på samarbetsplanet och på det tekniska planet. När barnen fungerar i samförstånd föds idéer som för leken framåt. För att leken ska kunna utvecklas måste barnen behärska olika sociala lekregler så som samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Med samförstånd menas att de barn som deltar i leken är införstådda med att de leker vad de leker. Ömsesidighet betyder att alla som är med i leken är jämställda oberoende av ålder eller styrka. Turtagande innebär att barnen turvis får ta initiativ och bestämma, detta gör leken till en dialog mellan likbördiga parter. Leken är en bidragande orsak till att barnen utvecklar lyhördhet, medkänsla och empati. (Granberg, 2004, 49; Pramling Samuelsson & Sheridan, 2006, 86)

Leken stimulerar även barnens fantasi och kreativitet. Fantasi och inlevelseförmåga påverkar varandra och ett barn med en utvecklad lekförmåga kan lättare tänka och känna sig in i en kamrats situation. Denna process startar redan när barnen är små. I leken tolkar de varandras budskap, de förhandlar med varandra och använder olika strategier. Utvecklade lekar med ett rikt innehålls- och händelseförlopp bygger på kommunikation, kreativa idéer, överenskommelser och samarbete. I leken används alla sinnen och de utvecklas och blir stimulerade. Barnen smakar, känner, tittar, luktar och lyssnar. Deras

förmåga att uppfatta nyanser och skilja åt olika sinnesintryck förfinas och stärks. (Granberg, 2004, 50; Pramling Samuelsson & Sheridan, 2006, 86)

Figur 1. Idag har vi "bara" lekt (Upphovsrättsinnehavaren ger tillstånd att använda bilden, Granberg 2004, 6-7)

Granberg (2004, 6-7) synliggör på ett överskådligt sätt (figur 1.) lekens betydelse för utveckling och inläring. Det är många förmågor och kompetenser barnen tränar genom leken

Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson (2005, 42) menar att leken inledningsvis i livet handlar om att upptäcka den fysiska världen, för att sedan gradvis övergå i rollek. Inom dagvården ska leken på ett medvetet sätt ingå i verksamheten för att främja barns lärande och utveckling. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 84) säger vidare att barnet via rollek, regellek och konstruktionslek utvecklar tankar och hypoteser som de kan pröva själva eller ihop med andra. Det är genom leken som barnet använder och slår fast den kunskap och de begrepp som denne lärt sig. Barnets förståelse för en rad elementära funktioner utvecklas genom att de konstruerar och bygger olika miljöer, och det är dessa kunskaper som barnet sedan bygger vidare på i livet. Barnets lek karakteriseras av att det är kognitivt och symboliskt, de föreställer sig olika saker.

4.2 Lekens betydelse för välbefinnande

Inom småbarnspedagogiken värdesätts en trygg, hälsosam och fysisk aktiv livsstil. För att barnen ska må bra ska de leka och röra på sig, både inom och utomhus. Barnens fysiska, psykiska och sociala välbefinnande ska tryggas på daghemmet och ingen form av mobbning eller våld ska tillåtas i leken. Därför är det viktigt att barnen tillsammans med pedagogerna lär sig att upptäcka och lösa konflikter. (Utbildningsstyrelsen, 2016, 24)

För barnet är det leken i sig som är det viktigaste och leken har därmed ett egenvärde. Det är själva leken som är målet och den ger barnet glädje och välbehag. Att barnet utvecklas och lär sig är en bonus som kommer på köpet. Barnet har roligt, njuter och känner välbefinnande när det leker och välbefinnande när det märker att det lärt sig någonting. Leken utgår från barnets egna idéer och ger dem en känsla av kompetens, kontroll och makt. (Granberg, 2004, 60; Utbildningsstyrelsen, 2016, 38; Öhman, 2011, 79)

Glädje och känslan av att må bra är karakteristiska drag för leken och dessa positiva känslor väcker barnets nyfikenhet och intresse, vilket är grunden för lärande. I leken stärks barnets självkänsla. Barnen känner välbefinnande och en god självkänsla byggs upp när de blir accepterade av andra, har makt och kontroll över sin situation i leken och därmed kan de känna sig kompetenta gällande sociala, känslomässiga, fysiska och kognitiva förmågor. (Öhman, 2011, 79)

Howard & McInnes (2013, 740) studie visar att barn som deltar i aktiviteter med leken som utgångspunkt är gladare, mer fokuserade och ler mera än barn som deltar i samma aktiviteter, men där man inte utgår från leken. Fast materialet var det samma var välbefinnandet större när aktiviteten var lekbaserad.

5 Faktorer som påverkar leken

I det föregående kapitlet har jag behandlat lekens betydelse för barnens utveckling och lärande samt välbefinnande. Nästa kapitel kommer att behandla olika faktorer som kan påverka leken så som pedagogen och miljön. Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016, 32) ska leken utgöra ett centralt arbetssätt inom småbarnspedagogiken och personalen bör känna till lekens betydelse för barnens lärande och välbefinnande. Pedagogernas uppgift blir att trygga och handleda leken.

5.1 Pedagoger

Öhman (2011, 248) framhåller att en del forskare, som t.ex. Pellegrini & Gadda, 1993, anser att pedagoger stör barnens lek genom att ingripa i den. Om barnen leker bra och är fokuserade ska pedagogen lämna dem ifred. Pedagoger kan i stället finnas tillgängliga och genom sin närvaro ge trygghet till barnen. På så sätt kan barnen göra egna val och handla efter sina egna avsikter. Pedagoger ska också akta sig för att ingripa i leken för tidigt och i stället ge barnen en chans att själva rätta till misstag, lösa problem eller konflikter. Det är utmanande att hitta positiva sätt att stödja barnen i leken och pedagoger ska kunna växla mellan att vara en närgranskare, en rekvisitör, en medlekare och en lekledare. (Ibid. 248-249)

Som närgranskare betraktar pedagoger leken och befinner sig i närheten av de lekande barnen utan att aktivt delta. Pedagoger kan ibland nicka eller på annat sätt bekräfta sin närvaro, på så sätt upplever barnen att det de gör är viktigt. Medan barnen leker har pedagoger en chans att närgranska barnen och deras samspel och få information om deras utvecklingsnivå i leken samt vad som aktuellt i barngruppen för tillfället. Inte heller som rekvisitör deltar pedagoger aktivt i leken. Nu stödjer pedagoger de lekande barnen mera aktivt. Pedagoger kan hjälpa med förberedelser, att arrangera lekar, ge råd om hur barnen kan bredda temat och assistera med material. Det är fortfarande barnen som bestämmer, men pedagoger erbjuder sin hjälp. Som medlekare deltar pedagoger i leken. Barnen får leda leken samtidigt som pedagoger lär ut regler, hjälper till att tolka leksignaler och tar olika roller. Som lekledare kan pedagoger ta medvetna initiativ för att berika eller förlänga

leken. Denna roll kan vara bra att ta om barnen har svårt att komma igång eller när leken börjar mattas av. (Öhman, 2011, 249)

Öhman (2011, 242-243) menar att frilek inte innebär att leka utan lärarens överinseende och inblandning. Ett av pedagogens nyckelverktyg är, som ovan nämnts, att närgranska barnens lekar, för att lättare se deras kompetens och öka respekten för barn som ständigt lärande individer. Att granska barnens lekar kan också ge information om deras utveckling och intressen, deras lektålighet och uthållighet, vem de föredrar att leka med, vilka mönster och vilken rytm vuxna får barnen fritt spelrum och de som är starkare och mer ledande kan ta över vilket leder till ojämlikhet och att leken tillslut upphör att vara just lek. Barn inom småbarnspedagogik är ännu inte mogna att leda och styra andra barn. Åm, E. (1992, 29-30) pekar på tre viktiga förutsättningar för lek som pedagogen måste ta hänsyn till; de vuxnas attityder till barnens lek, de sociala förhållandena i barngruppen och intryck och upplevelser i barnens liv.

Jensen & Harvard (2009, 87) menar att de vuxna ska agera som barnens förebilder. Om de aldrig låtsas eller förstår att stimulera leken blir det inte så mycket lek trots leksaker, fina lokaler och snälla vuxna. De anser alltså att det är personalen som ska se till att barnen får stöd i sin lek. Författarna pekar på tre viktiga principer som kommit fram under ett projekt att stimulera den fria leken på ett daghem. Nummer ett är att se till att det finns ostörd tid för lek. Dagen spjälks upp av mattider, utevistelse, vilan och ledda aktiviteter. Så pedagogerna t.ex. ”Du hinner leka färdigt” eller ”Du kan fortsätta sen” skapades mera lugn och stressen minskade. Den andra principen är att inte störa barnen och att hjälpa dem att inte störa varandra. Vad än barnen leker behöver de få ostört lugn för att kunna utveckla sin lek. Den sista principen är att den vuxne ofta ska delta i leken på barnens villkor. En vuxen som leker med barnen och håller de sociala lekreglerna och stöder barnen i deras lek blir mycket eftertraktad. Ibland kan det räcka med att den vuxne sitter med för att barnen ska känna trygghet.

Pedagogen måste utveckla en rik och varierad repertoar kring hur denne kan svara på barnens lekar utifrån de behov och intressen som kommer till uttryck i varje enskild leksituation. Sättet pedagogen tänker om sin roll och betydelse i barnens lekar beror på hur den enskilde pedagogen ser på lek i allmänhet och vilken betydelse man tillmäter leken. Pedagogens deltagande i barnens lekar kan variera alltifrån aktiv till närgranskande. Pedagogen kan ge barnen förslag som utvecklar eller fördjupar leken eller förse dem med

lämpliga material eller andra lekresurser. Pedagoger kan också planera leken och involvera vårdnadshavarna i diskussioner om lekens betydelse. (Öhman, 2011, 242-243)

Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 87) menar att det inte finns någon åldersgräns för att delta i leken, vilket innebär att pedagoger kan stödja och utveckla barns lek och läroprocesser genom att själv aktivt delta i leken. När pedagoger deltar i leken kan hon verka som en förebild för hur man t.ex. tar sig in och ut ur olika situationer. Pedagoger kan även stöda ett barn i dess utveckling av de förmågor som krävs för att leken ska upprätthållas. I leken kan barnen pröva på nya roller och distansera sig från sig själva. Det här innebär att barn kan leva sig in i olika djurs och människors sätt att vara och fungera, hur de uttrycker sig och hur de agerar. Till pedagogens uppgift hör att möjliggöra för alla barn att vara med och leka. Pedagoger ska också vara uppmärksamma på om ett barn väljer eller blir vald att alltid leka samma roll, genom att själva delta kan pedagoger locka barnet att i leken pröva andra roller och sedan stödja barnet i dessa.

Pramling Samuelsson & Sheridan (2006, 88) menar att barnen för att de ska kunna gå in i olika roller och föra leken framåt i ett händelseförlopp, behöver tid till lek utan avbrott. För att leken ska kunna utvecklas behöver den stoff och näring. Detta kan pedagoger erbjuda genom att läsa sagor, genom upplevelser och genom att barnen ges en möjlighet att lära sig olika saker. Även om lekens betydelse för barns lärande och utveckling är det den vuxnes uppgift att skapa möjligheter för alla barn att leka och tillsammans med barnen kontinuerligt skapa miljöer som inspirerar till lek med rika innehålls- och händelseförlopp. Möjligheterna hos barn är oändliga och Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson (2005, 50) säger att lekens oändliga variation ger barnen ett redskap i form av reaktionsmönster.

5.1.1 Verksamhetskulturen

Småbarnspedagogikens verksamhetskultur omfattar t.ex. värderingar och principer, tolkning av de normer och mål som styr arbetet, lärmiljöer och arbetssätt, olika former av samarbete, kommunikation och atmosfär, personalens kompetens och professionalism, ledningsstrukturer, organisering, planering, genomförande och utvärdering av verksamheten. (Utbildningsstyrelsen, 2016, 28)

Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016, 29) ska verksamhetskulturen på daghemmet uppmuntra till lek, därmed bekräftas lekens betydelse för barnens lärande och välbefinnande. Alla i gemenskapen ska dessutom få möjlighet att använda sin uppfinningsrikedom, uttrycksförmåga, fantasi och kreativitet. Utgångspunkten för verksamhetskulturen är det sociala samspelet och alla bidrar till att forma den verksamhetskultur som råder på daghemmet.

Verksamhetskulturen och värdegrunden går hand i hand. Det är viktigt att man kontinuerligt utvärderar och utvecklar verksamhetskulturen och diskuterar värdegrunden och synen på barnen för att alla i teamet ska jobba för samma mål och för att man ska kunna identifiera och förändra icke önskvärda delar av verksamhetskulturen. Barnets bästa bör alltid vara utgångspunkten. Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016, 13-14) bör värdegrunden baseras på de allmänna principerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, lagen om småbarnspedagogik och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning: barndomens egenvärde, att växa som människa, barnets rättigheter, likabehandling, jämlikhet och mångfald samt en hälsosam och hållbar livsstil.

En god verksamhetskultur hjälper på ett positivt sätt pedagogerna att bygga upp inspirerande lärmiljöer. Nedan följer en beskrivning av olika lärmiljöer på daghemmet.

5.2 Lärmiljön

En lärmiljö kan vara en lokal, en plats, en gemenskap, en metod, ett redskap eller ett tillbehör som förstärker barnets utveckling, lärande och kommunikation. En bra lärmiljö är utvecklande, främjar lärande samt är hälsosam och trygg. Begreppet lärmiljö inbegriper den fysiska, psykiska och sociala dimensionen. (Utbildningsstyrelsen, 2016, 25)

Den pedagogiska miljön utgör en viktig del för barnens lek och lärande. Jensen & Harvard (2009, 150) menar att pedagogerna bör förhålla sig till lekmiljön som en väv av möjligheter. Miljön handlar inte bara om det fysiska rummet eller om sakerna utan om ett levtt rum av sammanhang, mening och meningsskapande som öppnar för lek och lärande.

Att forma en stimulerande lekmiljö handlar om att sanktionera och stödja lek, att ta tillvara barns lekerfarenheter och bjuda dem på nytt fantasiskapande material att leka utifrån. En

berikande lekmiljö handlar både om material och föremål som till utforskande och lek. Först med sin omsorgsgivare och sedan med andra barn. En bristfällig lekmiljö som inte inspirerar till lek kan däremot lättare leda till frustration och konflikter barnen emellan. Det är alltså viktigt att skapa en säker miljö som också bjuder på utmaningar och möjligheter för barnen att sträcka sig utanför sin nuvarande kompetens och förmåga. (Öhman, 2011, s. 13, 83, 94, 244)

I allmänhet leker barnen av sig själva och de tycker om att leka utan att de vuxna blandar sig i, men det är icke desto mindre de vuxnas ansvar att se till att det finns bra förutsättningar för lek. Var och med vad kan barnen leka? Får barnen hjälp om leken har kört fast? Pedagogen ska skapa en miljö som inbjuder till lek och lärande. (Hangaard Rasmussen, 2016, 88; Jensen & Harvard, 2010, 146)

5.2.1 Den fysiska lärmiljön

Enligt 6§ i lagen om småbarnspedagogik (19.1.1973/36) ska miljön vara utvecklande och främja inläring. Den ska också vara hälsosam och trygg och lokalerna och redskapen ska vara ändamålsenliga och tillgängliga. Barnens ålder och utveckling ska beaktas när man planerar miljön.

Den fysiska miljön innefattar arkitekturs fast, fysiska ramar både utomhus och inomhus. På insidan begränsas lekytorna av väggar, dörrar, fönster och fast inredning medans det på utsidan begränsa av huskroppar, staket, träd, buskar, lekredskap m.m. Vad, var och hur barnen leker bestäms av byggnadens och gårdens planläggning. Vilka lekredskap och möbler finns? Hur är de utformade och placerade? Vad finns det för leksaker och material och var är de placerade? (Granberg, 2004, 75)

En bra lärmiljö ska planeras så att den är ergonomisk, ekologisk, trivsamt och tillgänglig för barnen. Utrymmena ska vara välvårdade och rena. Även belysning, akustik och luftkvalitén ska beaktas. Lärmiljön bör utformas så att de fastställda målen för småbarnspedagogen kan uppnås och så att den gynnar barnens självkänsla, utveckling av sociala färdigheter och kapacitet att lära sig. Lärmiljön bör utformas utifrån barnens behov av stimulans, den ska stimulera, locka och utmana. (Granberg, 2004, 76; Utbildningsstyrelsen, 2016, 25)

Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2016, 101) är det viktigt att den fysiska miljön inte är statisk utan den ska kunna användas och förändras på ett flexibelt sätt beroende på verksamhet och barnens intresse. Enligt Utbildningsstyrelsen (2016, 25) ska den fysiska miljön planeras och utformas tillsammans med barnen. Om barnen ges en chans att vara delaktiga i utformningen av den fysiska miljön menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2016, 101) att de stimuleras till olika aktiviteter för lärande och teamarbete samtidigt som självständiga val, lek, samtal och social samvaro möjliggörs.

Inom småbarnspedagogiken måste det finnas utrymme både för vilda och stillsamma lekar och den fysiska miljön måste kunna erbjuda platser där barnen kan dra sig undan. Akustiken och ljudmiljön spelar också en stor roll för den fysiska trivselen. Buller, skrammel och skrik stressar och stör. Många barn har svårt att koncentrera sig om den fysiska miljön är för stökig och högljudd, därför är det viktigt att varje lek får ett eget utrymme och att personalen ges möjlighet att dela upp gruppen. (Granberg, 2004, 78-79)

Enligt Utbildningsstyrelsen (2016, 25) är naturen, gården och lekparken viktiga lärmiljöer som bör utnyttjas i den pedagogiska verksamheten. Naturen erbjuder möjligheter till lärande både för barn och vuxna och enligt Sandberg (2010, 96) stimulerar lek i utomhusmiljö barnens sinnen och främjar det informella lärandet. Utomhus är barnen inte lika beroende av leksaker och färdigt material utan naturen i sig kan användas. Stenar, vattenpölar, träd, buskar m.m. fungerar som naturliga leksaker. Begränsningarna är dessutom oftast färre utomhus och barnen kan förhoppningsvis röra sig fritt över större och mer varierande utrymmen. Om barnen ges plats att hoppa, springa och klättra stärks deras känsla av frihet samtidigt som den fysiska aktiviteten stimuleras. (Ibid., 96)

Grigsby-Toussaint, Chi & Fieses studie visar att barn som får vistas ute i naturen, inom småbarnspedagogiken, mår bättre både fysiskt och psykiskt. Dessutom stimulerar grönområden till lek och mera fysisk aktivitet vilket utvecklar motoriken och den kognitiva förmågan.

Pedagogen ska skapa en miljö där barnen utmanas och uppmuntras till lek. Den fysiska lärmiljön finns till för att stödja barnen och detta ställer krav på pedagogen som kontinuerligt bör analysera miljöns betydelse och funktion. Det krävs av pedagogen att denne både skapar kontinuitet och utmaningar i miljön som t.ex. att arrangera miljöer som knyter an till ett specifikt tema. (Jensen & Harvard, 2010, 147)

5.2.2 Den psykiska lärmiljön

Den psykiska lärmiljön speglar stämningen i gruppen. En bra psykisk lärmiljö är lugn, trygg, glädjeric, uppmuntrande, bekräftande och utmanande. I en bra psykisk lärmiljö ges barnen tid och utrymme. All utveckling tar tid och barn behöver gott om tid för att äta, klä på och av, pyssla, bygga o.s.v. För att leken ska hinna starta och utvecklas och avslutas krävs tid. I en stressfri psykisk lärmiljö blir barnen inte avbrutna av vuxna eller andra lekande barn utan leken ges en chans att utvecklas och kan därmed bli lärande. Därför ska den psykiska lärmiljön planeras och skapas så att den stimulerar till lek som engagerar och utvecklar. Allra bäst mår barnet om det själv får tid att avsluta sin lek utan onödiga övergångar och byte av aktiviteter. Den psykiska lärmiljön måste därför präglas av tolerans, frihet och gott om utrymme. (Broberg, Hagstöm & Broberg, 2012, 268; Granberg, 2004, 79)

Niikko & Ugastes (2012, 486) studie visar att pedagoger inom den finländska småbarnspedagogiken betonar vikten av den psykiska lärmiljön. Pedagogerna vill att barnen ska vara lyckliga när de deltar i den småbarnspedagogiska verksamheten. Det är viktigt att barnen tycker om och njuter av att delta i verksamheten samt att de får positiva erfarenheter. De finländska pedagogerna i studien betonade barnens individuella välbefinnande.

En viktig aspekt i formandet av en god psykisk lärmiljö är att det finns en pedagogisk medvetenhet. Pedagogerna bör ha en gemensam hållning med en stabil, tillåtande och samspelande atmosfär, de ska ha en samstämmig syn på barnen samt på kunskap och lärande. I den psykiska lärmiljön är mötet med barnens livsvärldar betydelsefullt och i en bra miljö visar pedagogerna stor respekt för barnen, de har ambitioner på att förstå barnens perspektiv och de ser barnen som kompetenta. Lärmiljön karaktäriseras av mental och fysisk närhet, ett emotionellt engagemang och en samspelande atmosfär. (Jensen & Harvard, 2010, 156)

5.2.3 Den sociala lärmiljön

Den sociala lekmiljön bygger på delaktighet och inkludering, samtal och dialog samt rättigheter och skyldigheter. Den sociala lärmiljön innefattar enligt Broberg, Hagström och Broberg (2012, 268) relationerna mellan människor, alltså relationen till andra barn men också till de vuxna.

Den sociala miljön förmedlar vårt beteende, våra attityder, vanor och åsikter. Genom kommunikation och handling bygger vi den sociala miljön. En god social lärmiljö bygger på respekt och gemensamt ansvar. Att tillsammans med barnen komma överens om regler och tillvägagångssätt bidrar till att skapa en bra social miljö. (Gustavsson, 2016, 40; Utbildningsstyrelsen, 2016, 25)

Enligt Öhman (2011, 13) är det lika viktigt att få vara med i leken som att få leka. Pedagogen ansvarar för att klimatet i gruppen är inkluderande och tolerant och har därför som uppgift att närgranska barnens samspel med varandra, hur de leker och med vem, hur de skapar lekvärldar och bjuder in andra eller själva tar sig in i andras lek. En god social lekmiljö kan vara mycket tillfredsställande för barnen, men den sociala leken kan också leda till känslor av frustration och konflikt med andra barn. Detta kan minimeras genom att man utvecklar kreativa och stimulerande sociala lärmiljöer. (Ibid., 94)

En del platser som t.ex. öppna ytor eller runda bord uppmuntrar till sociala aktiviteter och dessa platser är viktiga element inom småbarnspedagogiken, men lika viktigt är det att det finns platser där barn kan dra sig undan. Barn tycker om ställen där de kan mötas och interagera eller vara hemliga i små grupper. (Jensen, 2013, 19)

De vuxnas attityder och beteende har betydelse för att en positiv atmosfär och trygga förhållanden mellan barnen utvecklas. Arbetet med att skapa en trygg och positiv social lärmiljö där alla får möjlighet att utveckla sig i lek kan ske både direkt och indirekt. Direkt genom att pedagogerna är tillsammans med barnen när de leker och inte agerar som avlägsna vuxna auktoriteter. Indirekt genom att pedagogen dämpar status- och maktstrukturer som spontant kan uppstå i barngruppen så att dessa i minimal utsträckning verkar undertryckande på enskilda barn eller grupper av barn. (Åm, 1992, 82-83)

5.2.4 Anknytning

Slutligen vill jag presentera anknytningsteorin och dess betydelse för barnets förmåga att kunna slappna av i leken. Jag anser att det är viktigt att pedagogerna är medvetna om anknytningens betydelse och hur barnens lek kan påverkas av att de kommer med en bra respektive dålig anknytning i bagaget.

Anknytning är den svenska översättningen av det engelska ordet *attachment*. Anknytningen är en successivt utvecklande process som behandlar relationen mellan barnet och dess föräldrar eller annan omvårdnadsperson. En viktig del inom anknytningsteorin är samspelet mellan anknytning och omvårdnad. Samspelet är beroende på föräldrarnas eller annan omvårdnadspersons benägenhet och vilja att stödja barnets behov av beskydd, tröst och trygghet såväl som att stödja barnets behov av att få utforska sin omvärld under rimliga och säkra villkor. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, 33)

Ett av de viktigaste begreppen inom anknytningsteorin är begreppet *trygg bas*. Begreppet innefattar två viktiga aspekter: att utgöra en trygg bas för barnets utforskande samt att vara en ”säker hamn” vart barnet kan återvända i fall det upplever hot eller fara. En trygg anknytning karakteriseras av den trygga basen, barnet litar på sin anknytningsperson och på dennes tillgänglighet och känslomässiga återspeglning. Barnet kan leka och utforska och vid behov återvända till den trygga basen. (Ibid., 44; Öhman, 2011, 59)

För att barnet senare ska klara sig bra utan sina föräldrar, som t.ex. i dagvården, krävs det att barnet har fått med sig en bra och trygg inre arbetsmodell (mentala representationer). De mentala representationerna utgörs av inre bilder hos barnet, av barnet själv, av närstående och samspelet emellan dem. Eftersom anknytningen är representerad av en mental modell är den en otroligt viktig del i barnets personlighetsutveckling och inverkar på hela den fortsatta utvecklingen, framför allt gällande känslomässiga relationer inom och utanför familjen. (Ibid., 33, 46-49)

Anknytningsforskning visar att det finns olika anknytningsmönster och att man bör skilja mellan att *utveckla en anknytning* och *kvaliteten på anknytningen*. Detta i och med att ett spädbarn knyter an också till en vanvårdande förälder. Man kan beskriva ett barns anknytning på två olika sätt: som trygg, undvikande eller ambivalent eller som organiserad eller desorganiserad. (Ibid., 49, 51)

Hos ett tryggt barn med en fungerande anknytning kan man säga att anknytningssystemet slår av vid upplevd trygghet vilket möjliggör nyfiken utforskande av världen. Barnet vet att det alltid kan återvända till sin trygga hamn i fall det behövs. Upplever barnet att tryggheten minskar slås anknytningssystemet på igen och bromsar effektivt barnets utforskande av världen. För att en förälder ska utgöra denna trygga hamn för barnet måste denne ge barnet tillräckligt mycket erfarenhet av att föräldern hör, förstår och vill hjälpa barnet. Ett tryggt anknutet spädbarn får med hjälp av dessa erfarenheter en flexibel relation till föräldern som innebär att barnet kan växla mellan utforskande och trygghetssökande. Föräldern ska både fungera som den trygga basen (utgångspunkten för utforskandet) och den säkra hamnen (tillflyktsorten när fara hotar). (Ibid., 51-52)

Det finns två typer av otrygg anknytning, undvikande och ambivalent. Undvikande anknytning kännetecknas av att barnet inte visar något behov av att ha föräldern som den trygga basen. Detta beteende kan bero på att dessa barn, i högre utsträckning än tryggt anknutna barn, har erfarenhet av ett samspel med föräldern där denne inte varit bekväm med barnets känslomässiga behov. Föräldern har kanske inte lyssnat till barnet, hänvisat det till den andra föräldern eller öppet avfärdat barnets signaler när det känt sig skrämt, ledsen eller ynkligt. Ett barn med undvikande anknytning lär sig att för att få tillgång till närhet med en sådan förälder lönar det sig inte att ge uttryck för behov av tröst och omsorg, utan att det är bäst att hålla sina behov för sig själv. Barn med en undvikande anknytning lär sig att bli känslomässigt oberoende och att på egen hand hantera situationer som de inte nödvändigtvis är mogna för. Utgången blir inte allt för sällan en bräcklig självständighet och svårigheter att vara empatisk inför andras känslomässiga behov. (Ibid., 52-53)

Ambivalent anknytning utvecklas å andra sidan i relationer där föräldrarnas samspel med barnet är mer oförutsägbart lyhört. Här har barnet svårt att förutsäga på vilket sätt föräldern kommer att svara på dess signaler. Samspelet sker mer på den vuxnes villkor som styrs mindre av barnets signaler och har svårt att skilja på egna upplevelser och barnets. Detta gör att barnet har det svårare att själv utforska hur det känner sig och sedan signalera detta. Barnet är mera utlämnat åt föräldrarnas godtycke och verklighetsbild. (Ibid., 53-54)

En desorienterad anknytning bygger ofta på rädsla och barnet får därför svårt att etablera ett anknytningsmönster (tryggt, undvikande eller ambivalent). I fall föräldern under en lång tid inte hjälper barnet att reglera anknytningssystemet p.g.a. att denne är fysiskt eller psykiskt svår att nå för barnet, lär sig barnet att koppla ur anknytningssystemet och den känslomässiga utvecklingen tar skada. (Ibid., 54-55)

Barnets första levnadsår går främst ut på att lära sig vem eller vilka personer som är viktiga och att knyta an till dessa. Oftast handlar det om föräldrar, men också t.ex. pedagoger på förskolan kan bli betydelsefulla. När ett barn kommer till daghemmet har det med sig sina tidigare erfarenheter och barnet präglas av den anknytning som finns mellan barnet och dess vårdnadshavare. Pedagogens uppgift blir att skapa en förtroendefull relation till barnet och försöka hålla anknytningssystemet i viloläge så att barnet i lugn och ro får koncentrera sig på andra saker än att hålla uppsikt över pedagogerna. Det är personalen som ansvarar för att samspelet med barnet utvecklas och en förtroendefull relation byggs upp. Om anknytningssystemet aktiveras ska pedagogen erbjuda tröst på ett för barnet bekvämt sätt. (Ibid., 278-279, Utbildningsstyrelsen, 2016, 12)

För att barnet och pedagogen ska få en bra relation och en god anknytning ska uppstå, underlättar det om barngruppen inte är för stor. När små barn vistas i stora barngrupper händer det att anknytningssystemet aktiveras ideligen. Barnen blir lätt överstimulerade och det leder till att de inte klarar av att hålla uppsikt över sin pedagog eller hålla fokus på leken. Pedagogens roll blir då att lösa konflikter eller att trösta och tiden för det viktiga samspelet med det enskilda barnet blir knapp. (Ibid., 279-280)

Under leken är pedagogens närvaro central och en förutsättning för lekro, meningsskapande, lärande och utveckling. Det betyder inte att pedagogen alltid aktivt måste delta i leken utan att denne finns nära och tillhands, som en trygg bas att återvända till ifall leken blir påfrestande eller om barnet behöver tröst, känslomässig påfyllning eller uppmuntran. (Ibid., 213)

6 Sammanfattning av teoridelen

Syftet med detta lärdomsprov är att undersöka lekens betydelse för barns utveckling, lärande och välbefinnande inom småbarnspedagogiken. Genom denna undersökning vill jag se på pedagogens roll i leken samt hur en stimulerande lärmiljö ser ut på daghemmen. Jag vill genom kvalitativa intervjuer få en bild av pedagogens syn på lekens betydelse samt på deras egen roll i leken. Jag vill också undersöka betydelsen av en god anknytning eftersom jag tror att trygghet är en viktig förutsättning för en lyckad lek. Med hjälp av

teorin och genom de kvalitativa intervjuerna vill jag med mitt lärdomsprov få svar på följande frågor:

- Vilken betydelse har leken för barns utveckling, lärande och välbefinnande?
- Hurudan roll har pedagogen i leken?
- Vilken slags lärmiljö uppmuntrar till lek och lärande?
- Vilken roll spelar anknytningen i förhållande till lek och lärande?

I teoridelen har jag definierat leken och gett en bild av varför den anses vara viktig för barns utveckling, lärande och välbefinnande. Att hitta en allmän definition av leken är svårt, leken kan byta karaktär mitt i eller se olika ut från olika barns synvinklar. Många olika lekteorier har presenterats genom åren och den människo- och barnssyn som är rådande vid en viss tidpunkt påverkar olika teories popularitet. Därmed har leken framställts på flera olika sätt som t.ex. ur ett strukturellt, funktionellt eller ett kausalt perspektiv eller genom att se på olika kriterier så som frivillighet, engagemang och spontanitet för att avgöra om det rör sig om lek. Hos barn är leken både ett arbetssätt och ett kommunikationssätt. Via leken får barnet möjlighet att bearbeta och utforska det kan pröva på och testa sin omgivning och kan således tillägna sig kunskap.

Det finns en uppsjö av olika lekteorier. Jag har koncentrerat mig på Lillemys (1990, 63-64) indelning av lekteorierna och ger i kapitel tre exempel på klassiska lekteorier, kognitiv lekteori, personlighetsteori om lek, miljöinriktad lekteori samt samspelsteorier om lek. De klassiska lekteorierna försöker främst beskriva leken utifrån ett evolutionärt perspektiv och ge en förklaring på varför barn och djur leker. De kognitiva teorierna om lek, med Piaget i spetsen, lägger tyngdpunkten på barnets kognitiva processer i leken och här står lekens betydelse för barnets utveckling i fokus. Piaget menade att barnets utveckling sker i samspel med omvärlden och därigenom konstruerar barnen mening och begrepp.

Personlighetsteorier om lek lägger tonvikten på en djuppsykologisk eller humanistiskt psykologisk uppfattning om lek. Dessa teorier betonar lekens betydelse för barnets personlighetsutveckling. I spetsen stod Erikson som ansåg att det var viktigt att analysera den sociala miljön och barnets samspel med den. Erikson menade att leken hjälper barnet i sin stävan efter att utveckla och bevara sin jag-identitet. De miljöinriktade teorierna å andra sidan, fokuserar på miljön och då framförallt den fysiska lekmiljön. Dessa teorier intresserar sig för lekens samhälleliga konsekvenser och de menar att barnen med stöd av

vuxna kan utveckla färdigheter och förhållningssätt som har stor betydelse för samhället och för den enskilde individen. Leontjev, som var en av förgrundsgestalterna, menade att leken uppstår för att barnet önskar utföra samma saker som de vuxna. I samspelsteorierna ingår teorier som fokuserar på samspeletsprocesserna i leken, framför allt på det sociala samspelet eller kommunikationen mellan deltagarna. Garvey har inriktat sig på vilket sätt barnen kommunicerar i social lek medan Mead ansåg att det viktigaste i lärandet genom lek låg i samverkan med andra och att kunna se från den andres perspektiv.

Leken är betydelsefull både för barnens lärande och för utveckling men också för barnets välbefinnande. Med hjälp av leken övar barnen upp grov- och finmotoriken, språket, intellektet, den sociala kompetensen, fantasin och kreativiteten samt sinnena. Inom småbarnspedagogiken bör leken på ett medvetet sätt ingå i verksamheten för att främja barns lärande och utveckling. Via rollek, regellek och konstruktionslek utvecklar barnen tankar och hypoteser som de kan pröva själva eller ihop med andra. Genom leken använder barnen, och slår fast den kunskap och de begrepp som de lärt sig. Barnets förståelse för en rad elementära funktioner utvecklas genom att de konstruerar och bygger olika miljöer, och det är dessa kunskaper som barnet sedan bygger vidare på i livet. Genom att leka känner barnen glädje och välbefinnande. Känslan av att må bra är ett utmärkande drag för leken och positiva känslor väcker barnets nyfikenhet och intresse.

Det finns många faktorer som påverkar leken. I detta arbete har jag koncentrerat mig på pedagogen och verksamhetskulturen samt lärmiljön. Pedagogens roll är att hitta positiva sätt att stödja barnen i leken utan att störa och pedagogen ska kunna växla mellan att vara närgranskare, rekvisitör, medlekare och lekledare. Pedagogerna måste utveckla ett brett register av metoder kring hur denne kan svara på barnens lekar utifrån de behov och intressen som kommer till uttryck i varje enskild leksituation. På vilket sätt pedagogen tänker om sin roll och betydelse i barnens lekar, beror på hur den enskilde pedagogen ser på lek i allmänhet och vilken betydelse man anser att leken har.

Med lärmiljö menar man den fysiska, psykiska eller sociala dimensionen. Den fysiska lärmiljön innefattar det fysiska rummet, byggnaden och gården. Den fysiska miljön bör inte vara statisk utan den ska kunna användas och förändras på ett flexibelt sätt beroende på verksamhet och barnens intresse. Miljön ska utgå från barnen, därför är det viktigt att barnen får delta i planeringen och utformningen av den fysiska miljön. Den psykiska lärmiljön speglar stämningen i gruppen. En bra psykisk lärmiljö är lugn, trygg, glädjefull, uppmuntrande, bekräftande och utmanande. För att utveckla en god psykisk lärmiljö

behöver man ge barnen tid och utrymme. En god social lärmiljö kan man bygga genom att tillsammans med barnen komma överens om regler och tillvägagångssätt. En fin social lärmiljö grundar sig på respekt och gemensamt ansvar.

Slutligen behandlar jag anknytningen eftersom en god anknytning mellan barnet och pedagogen har betydelse för barnets trivsel och förmåga att leka. Samspelet mellan anknytning och omvårdnad anses vara viktigt. Samspelet är beroende på förälderns eller annan omvårdnadspersons benägenhet och vilja att stödja barnets behov av beskydd, tröst och trygghet såväl som att stödja barnets behov av att få utforska sin omvärld under rimliga och säkra villkor. Ett tryggt anknutet barn inom dagvården kan bättre slappna av och hänge sig i leken eftersom det vet att pedagogen finns i tillgänglig och i närheten och är beredd att ge tröst eller närhet vid behov.

7 Undersökningens genomförande

I detta kapitel berättar jag om undersökningens genomförande. Jag kommer att redogöra för valet av undersökningsmetod och motivera varför jag har valt att göra en kvalitativ undersökning samt hur jag valde respondenter. Jag behandlar också sekretessen i mitt lärdomsprov och redovisar analysmetoden.

7.1 Metodval

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ undersökningsmetod i mitt lärdomsprov. Detta eftersom jag vill komma åt barnpedagogernas egna åsikter och upplevelser när jag undersöker deras uppfattning och syn på leken. Med hjälp av en kvalitativa metoden ges respondenterna en möjlighet att ge personliga och detaljrika svar på mina frågor och jag kan också kontrollera responsen genom att använda följdfrågor.

Enligt Kvale (2014, 15) lär vi känna människor genom samtal, vi får kunskaper om deras erfarenheter, känslor, attityder och den värld de lever i. Därför hoppas jag att jag genom

intervjuer kommer att få en omfattande och grundlig bild av mina respondenters syn och erfarenheter av leken. Enligt Trost (2010, 25) kännetecknas en kvalitativ undersökning av att man ställer enkla och raka frågor som man får komplexa och innehållsrika svar på.

7.2 Val av respondenter

Jag har valt mina respondenter genom bekvämlighetsurval, vilket enligt Holme & Solvang (1997, 183) innebär att jag är bekant med eller känner till intervjupersonerna sedan tidigare och att de därför är lättillgängliga. Bekvämlighetsurval var för mig ett praktiskt sätt att snabbt och smidigt nå ut till mina respondenter. Jag intervjuade sammanlagt fyra barntädgårdslärare på två olika daghem. Respondenterna arbetar på svenskspråkiga avdelningar med barn i åldern 3-5 år. Mina respondenter är i åldern 27-42 och har arbetat inom dagvården mellan 3 och 18 år. Jag valde i detta skede att inte intervju dagvårdare då jag tror att barntädgårdslärare har en bredare kunskap om lekens betydelse och innebörd. I en fortsatt forskning kunde man utvidga och även ta med dagvårdarnas syn på lekens roll.

Jag började med att fråga om lov att få utföra intervjuerna av daghemsföreståndaren på de aktuella daghemmen och därefter kontaktade jag respondenterna och vi kunde bestämma tidpunkt för intervjuerna. Jag erbjöd respondenterna att få ta del av intervjufrågorna på förhand vilket samtliga ville.

7.3 Datainsamling och sekretess

Intervjuerna gjordes i april 2017. Samtliga intervjuer tog plats på respondenternas arbetsplats i ett avskilt rum. Jag informerade respondenterna på förhand att jag kommer att banta intervjuerna, men att det endast är jag som tar del av det inspelade materialet samt att det raderas efter att undersökningen är gjord. Jag berättade också att respondenterna kommer att vara anonyma för läsaren och att intervjusvaren kommer att behandlas konfidentiellt, vilket enligt Trost (2010, 61) innebär att ingen ska kunna få reda på vem som sagt eller gjort vad. Jag bandade intervjuerna på mobiltelefon efteråt skrev jag ordagrant ut materialet på dator och påbörjade analysen.

7.4 Analysmetod

Som analysmetod valde jag meningskoncentrering. Meningskoncentrering innebär enligt Kvale (2014, 246) att man pressar samman respondenternas intervju svar till kortare formuleringar. Med hjälp av meningskoncentrering försöker man hitta det viktigaste och ge ett mer koncist svar. Jag började analysprocessen med att läsa igenom intervju materialet i sin helhet därefter sållade jag bort sådant som jag inte ansåg var relevant med tanke på undersökningens syfte. Kvar lämnade de viktigaste delarna av intervju svaren som jag jämförde med varandra för att hitta likheter och olikheter.

I resultatredovisningen använder jag också citat för att visa att intervju svaren stämmer överens med mina egna tolkningar samt för att lyfta fram svar som jag anser är extra bra och beskrivande. Då jag citerar använder jag mig av citattecken och kursivstil.

8 Resultatredovisning

I detta kapitel kommer jag att tolka de svar som respondenterna gett. I analysen av materialet kommer jag att lyfta fram det mest relevanta i respondenternas svar. Jag kommer att redogöra för samband, likheter och olikheter i respondenternas svar. De centrala frågeställningarna i mitt lärdomsprov är: Vilken betydelse har leken för barns utveckling, lärande och välbefinnande? Hurudan roll har pedagogen i leken? Vilken slags lärmiljö uppmuntrar till lek och lärande? Vilken roll spelar anknytningen i förhållande till lek och lärande?

8.1 Styrdokument

Jag inledde intervjuerna med att fråga om styrdokumentet och då i huvudsak om grunderna för planen för småbarnspedagogik, men också lagen om småbarnspedagogik kom till tals. Genom att fråga om respondenterna upplever att styrdokumentet är ett bra stöd i det dagliga arbetet fick jag en bild av hur väl de känner till och är insatta i de nya grunderna för planen för småbarnspedagogik. Svaren jag fick var väldigt varierande. Samtliga respondenter kände till grunderna för planen för småbarnspedagogik, men kunskapen om dess innehåll varierade stort. Två av respondenterna var väldigt insatta i styrdokumentet och menade att de är ett stort stöd i det dagliga arbetet. En av respondenterna sa att de nya grunderna för planen för småbarnspedagogik borde finnas på arbetsplatsen, men att hon själv inte vet var och inte har läst igenom dem. En respondent sa att hon väntar på att den lokala planen, som är under arbete, ska bli klar och att hon tror att hon kommer att ha mer nytta av den än av grunderna för planen för småbarnspedagogik.

Jag fortsatte intervjuerna med att fråga vilka mål respondenterna når genom leken. Samtliga respondenter var överens om att leken är viktig och att leken är ett redskap genom vilken man medvetet och omedvetet kan uppfylla de mål som finns i lagen om småbarnspedagogik och i grunderna för planen för småbarnspedagogik eller de mål som teamet ställer. Respondenterna var eniga om att barnen lär sig att samarbeta och fungera i grupp genom leken. Två respondenter nämnde också att barnens inläring främjas genom leken. *”Att leken ska fungera som utgångspunkt i den pedagogiska verksamheten är något vi har diskuterat med jämna mellanrum i mitt team.”*

8.2 Lekens betydelse

Jag fortsatte intervjuerna med att ta reda på respondenternas åsikter om lekens betydelse för barnens utveckling och lärande och jag frågade rakt av vad de tror barn kan lära och utveckla genom lek. Samtliga respondenter menade att leken är barnens och pedagogernas viktigaste verktyg när det handlar om barnens utveckling och lärande och leken utgör grunden i den dagliga verksamheten. *”Barnen växer i leken. De utforskar och prövar sig fram”* Alla respondenter ansåg att språket och motoriken tränas och utvecklas i leken. Tre

respondenter menade också att barnen lär sig att vara sociala och samspelta när de får leka. *"Blyga barn som annars inte säger så mycket, blir modigare när de leker och tränar på det sociala utan att det behöver påpekas eller uppmärksammas."* Respondenterna ansåg också att barnen lär sig av varandra i leken, de härmar och leker sådant de varit med om, sett eller hört. De menade att upplevelser och kunskaper får en mening genom leken. Med hjälp av leken läggs ny kunskap till den gamla vilket gör att nya insikter och en fördjupad förståelse uppstår. För övrigt hängde Granbergs (2004) illustration, om lekens betydelse för utveckling och lärande (se ovan, figur 1.), synligt i tamburen på båda daghemmen. Två respondenter sa att de visar bilden på föräldramötet varje höst så att vårdnadshavarna redan från start är insatta i lekens betydelse. En respondent sa att hon genom åren märkt att vårdnadshavarna vill ha mer ledd verksamhet och mindre frilek. *"Jag börjar alltid terminen med att förklara min syn på frilek och ledd verksamhet, det ena behöver ju inte utesluta det andra."*

Jag frågade respondenterna varför de tror att barn leker. Samtliga respondenter trodde att barnen lekte för att de anser att det är roligt. Leken tillför glädje och livskvalitet hos barnen. Tre respondenter menade att barnen knappast reflekterar över att de lär sig genom leken. *"Att leka är naturligt för barn, det är något spontant som de bara gör"* En respondent menade dock att barnen nog var medvetna om att de använde leken för att träna och lära sig.

Jag frågade respondenterna hur barnens lek kan användas i den planerade verksamheten. Alla fyra ansåg att leken ska finnas med i all verksamhet inom småbarnspedagogiken. Respondenterna var eniga om att leken ska finnas med under hela dagen. De menade att leken både ska få synas och höras. *"Man måste ge plats åt olika slags lekar, både lugna i någon vrå men också lite mer högljudda."* Respondenterna påpekade också att man kan planera in leken när man märker att barnen har svårt med någonting. Som exempel gavs t.ex. påklädning. Respondenterna menade att en sak som påklädning av ytterkläder ibland kan kännas omöjlig för ett litet barn, men om man gör processen till en lek glömmar barnen bort det jobbiga och ser bara det roliga och lärandet går därmed lättare. *"Det är genom leken vi ska undervisa på dagis"*

8.3 Faktorer som påverkar leken - pedagogen

Här delade jag upp intervjufrågorna enligt rubrikerna i kap. 5 och började därmed med att fråga respondenterna hur de ser på sin egen roll i barnens lek och vilken roll barnen vill att de ska ta. Alla respondenter menade att de ofta finns nära och tillgängliga, men att de inte aktivt deltar i leken. *"I frileken märker man att barnen tycker att man stör om man kommer för nära, det beror helt enkelt på vilken slags lek det handlar om"* Alla respondenter jobbar med barn i åldern 3-5 år och det kom på tal att man deltar mera aktivt i leken om barnen är yngre. Respondenterna menade att det är viktigt att man finns nära och tillgänglig om man inte är med i leken, man måste se och höra vad barnen leker för att kunna ingripa vid behov. En respondent betonade att pedagogen måste vara redo att ge leken en knuff i rätt riktning om den stannat av eller är på väg att urarta. *"Man måste så att säga vara med fast man kanske inte deltar"*. Två respondenter påpekade dock att barnen tycker om när de vuxna leker med och att man som pedagog måste lära sig att läsa av situationen och veta när och hur man går med i leken. Tre respondenter ansåg att det är under den ledda verksamheten, som t.ex. i skogen eller på gympan, som de som mest aktivt deltar i leken.

Som näst styrde jag in intervjun på verksamhetskulturen och jag undrade vilken syn som finns på barnens lek i arbetsteamet. Alla respondenter ansåg att verksamhetskulturen i deras arbetsteam var samstämmig och god och att det var viktigt att alla pedagoger jobbar mot samma mål för att bibehålla en bra atmosfär. Samtliga respondenter ansåg att man i teamet var överens om lekens betydelse. På båda daghemmen har man regelbundna möten med det egna teamet och på dessa möten diskuteras mål och arbetssätt. Det kom fram att planeringen av verksamheten ansågs vara viktig och att man tar vara på de olika pedagogernas kompetenser i det dagliga arbetet.

8.4 Faktorer som påverkar leken – Lär miljön

Följande fråga jag ställde var hurudan lärmiljö respondenterna arbetade i och med hjälp av följdfrågor diskuterade vi den fysiska, psykiska och sociala lärmiljön. Tre respondenter påpekade att det gärna skulle få finnas större och flera rum till förfogande, men att man

måste använda fantasin för att på bästa sätt utnyttja de lokaler man har. *"Varför är alla nybyggda daghem så trånga? Små rum och små tamburer"*. Speciellt i stora barngrupper är det viktigt att vara uppfinningsrik när man planerar den fysiska miljön. *"Med stora tygbitar går det att avskärma eller bygga små mysiga kojor"*. Samtliga respondenter ansåg att leksaker och material ska finnas tillgängliga och på barnens nivå. Alla var eniga om att gården är en viktig del av den fysiska lärmiljön. En respondent ansåg emellertid att gården var allt för planerad och att alla naturliga attribut så som stora stenar och buskage var bortgrävda. Två respondenter menade att de hellre går till skogen för att leka just för att det där finns naturliga klätterställningar och så mycket att upptäcka. *"I skogen behövs inga leksaker, här om någonstans utvecklar barnen sin fantasi."*

Alla respondenter var eniga om att miljön på daghemmet påverkar leken. Miljön måste vara inbjudande och prydlig. *"Är miljön råddig eller smutsig inspirerar den inte"*. Två respondenter sa att de möblerar om och förnyar den fysiska miljön flera gånger per år och att det inte krävs desto mera resurser bara lite fantasi. *"Man måste tänka på att barnen ibland ska spendera flera år dag ut och dag in i samma utrymmen, man måste förnya lite ibland för att inte barnen ska bli uttråkade."* Respondenterna ansåg att den fysiska miljön ska vara lockande och utmanande, då leker barnen gärna och bra.

Samtliga respondenter menade att de jobbar mycket på att skapa en god psykisk miljö. Både personal och barn mår bra av att vistas i en lugn, trygg och glad miljö. Två respondenter ansåg att tidsbrist är det största hindret i arbetet mot en harmonisk psykisk lärmiljö. *"Ibland känns det som att vi har bråttom någonstans, snabbt ska vi ut, fort ska vi äta, klä av och på o.s.v. men egentligen vart har vi bråttom?"* Alla var eniga om att leken stimuleras bättre i en stressfri miljö och att stämningen i gruppen reflekterar den psykiska miljön. Får barnen leka i lugn och ro är leken mycket avstressande.

Den sociala lärmiljön var något som alla respondenter jobbade mycket med. Alla respondenter nämnde att de varje år jobbar med relationer, delaktighet och inkludering. Man jobbade för en bra social lärmiljö både med och utan metoder, som metod nämndes t.ex. Folkhälsans kompisväska, Start och Stegvis (program ämnade att utveckla barnens sociala och emotionella färdigheter). En respondent berättade att hon varje höst tillsammans med barnen listade gruppens egna regler på ett plakat för att tydliggöra allas rättigheter och skyldigheter. Samtliga respondenter var överens om att klimatet i gruppen måste vara bra för att barnen ska trivas. I en god social lärmiljö fungerar leken som en källa till gemenskap.

Pedagogerna inkluderade barnen på ett eller annat sätt i utformandet av lärmiljöer. Kommunikation ansågs vara viktigt och man diskuterade ofta tillsammans med barnen hur just vi i vår grupp vill ha det. Barnen fick också vara med och möblera och påverka den fysiska miljön.

Slutligen frågade jag respondenterna på vilket sätt anknytningen påverkar barnens lek. Ingen av respondenterna var särskilt bekant med anknytningsteorin, men alla ansåg att det var viktigt att barnen kände sig trygga med varandra och med personalen för att de ska kunna och våga leka obehindrat. Samtliga respondenter menade att de jobbade med anknytningen en hel del i början av varje termin. *"Vissa barn blir bekväma direkt och har ingen skillnad på tanterna, medan det tar längre tid för andra och de hittar kanske en favorit tant."* Alla var överens om att det måste få ta den tid det tar för barnen att bli bekväma, men att det är viktigt att alla får möjligheten att knyta an till pedagogerna. Respondenterna ansåg att pedagogerna ska finnas tillhands, de ska trösta, vara barnens vänner men också en pålitlig vuxen person som kan sätta gränser.

9 Slutdiskussion

I detta kapitel presenterar jag en sammanfattning av lärdomsprovet. Syftet med studien var att undersöka lekens betydelse för barns utveckling, lärande och välbefinnande på daghem. Studiens delsyfte var att undersöka hur barnpedagogerna uppfattar och beskriver lekens betydelse. Jag ville se på pedagogens roll i leken samt hur en stimulerande lärmiljö ser ut på daghemmen. Jag ville också undersöka betydelsen av en god anknytning eftersom jag tror att trygghet är en viktig förutsättning för en lyckad lek. De viktigaste frågeställningarna i lärdomsprovet var: Vilken betydelse har leken för barns utveckling, lärande och välbefinnande? Hurudan roll har pedagogen i leken? Vilken slags lärmiljö uppmuntrar till lek och lärande? Vilken roll spelar anknytningen i förhållande till lek och lärande?

Denna studie visar att leken spelar en viktig roll för barns utveckling, lärande och välbefinnande. Barnen leker för att det är roligt och de utvecklas och lär sig genom leken medvetet och omedvetet. I studien framkom att pedagogerna ska stödja barnens lek och

skapa inspirerande och utmanande lärmiljöer. En givande lärmiljö stimulerar barnens lek och gynnar därmed deras utveckling och lärande. En god anknytning ger trygga barn som vågar ge sig hän i leken.

I den första delen av mitt lärdomsprov presenterar jag några synsätt på leken genom att försöka ge en definition av leken, med hjälp av olika lekteorier och genom att presentera de styrdokument som finns som grund för småbarnspedagogiken i Finland. Den andra halvan av teoridelen behandlar lekens betydelse för lärande, utveckling och välbefinnande samt olika faktorer som påverkar leken. I undersökningsprocessen använde jag mig av en kvalitativ forskningsintervju och intervjuade fyra barnträdgårdslärare som arbetar med barn i åldern 3-5. Vid analysen av intervjuerna har jag använt mig av meningskoncentrering som metod.

I teoridelen framkom det att leken är betydelsefull när det kommer till barns utveckling, lärande och välbefinnande. Viktiga utvecklingsområdena som barn tillägnar sig och övar upp genom leken är motoriken, språket, intellektet, den sociala kompetensen, fantasin och kreativiteten samt sinnena. Efter att ha tagit del av olika lekteorier kan jag konstatera att definitionen av och synen på lek har varierat genom tiderna. Idag kan man se att tankar från de olika lekteorierna kommer fram i styrdokumentet. I grunderna för planen för småbarnspedagogik (2016) betonas det aktiva barnet, omgivningens vikt poängteras och man vill att barnen ska få handledning och stöd av de vuxna pedagogerna. Under intervjuerna framkom det att grunderna för planen för småbarnspedagogik ses som ett viktigt styrdokument för pedagogerna.

Under mina intervjuer framkom det att respondenterna ser leken som ett av sina viktigaste redskap och att leken utgör grunden för den dagliga verksamheten. Respondenterna beskrev lärande genom lek som något mer än en envägspedagogik där läraren matar barnen med fakta. Att lära genom lek innebar enligt respondenterna att upplevelser och kunskaper ges en mening. Med hjälp av leken läggs ny kunskap till den gamla vilket gör att nya insikter och fördjupad förståelse uppstår. Pedagogerna menade att leken förutom kunskap gav glädje och livskvalitet, leken var en källa till gemenskap och den hade en avstressande funktion. Om syftet är att barnen ska lära sig något vågar jag påstå att leken inte hindrar utan snarare gynnar ändamålet.

Respondenterna beskrev sin roll i leken som en blandning av närgranskare, rekvisitörer, medlekare och lekledare. Pedagogerna ska kunna veta när och hur denne tar sig an de olika rollerna och kunna växla däremellan. Huvudsaken ansågs ändå vara att man som pedagog

finns nära och tillgänglig. I en stimulerande lärmiljö ges leken tid och utrymme. Pedagogerna använder sin fantasi och kreativitet för att göra det bästa av de utrymmen de har till förfogande. Gården och den omgivande miljön så som skogen ansågs vara viktiga delar av den fysiska lärmiljön. Det är inte enbart den fysiska lärmiljön som är viktig utan minst lika viktigt är det att man lyckas skapa goda psykiska och sociala lärmiljöer. En bra lärmiljö är inbjudande, utmanande och uppmuntrande. Respondenterna var alla överens om betydelsen av en god anknytning mellan barn och pedagog och ansåg att trygghet är en viktig förutsättning för en lyckad lek. Pedagogen ska finnas tillhands och erbjuda tröst, vänskap och vara en pålitlig vuxen. Först när barnen är trygga på dagvårdsplatsen kan de fullt ut ge sig hän i leken.

Jag anser att de frågor som jag ställde till mina respondenter var relevanta och med hjälp av svaren jag fick har jag kunnat svara på mina forskningsfrågor och uppnå syftet med mitt lärdomsprov. Jag kan också relatera de svar jag fick av respondenterna till forskningens teoridel. Jag tycker att jag har använt väsentlig litteratur och materialet har varit lättillgängligt. Det finns mycket litteratur kring leken och många olika lekteorier därför har utmaningen varit att begränsa teoridelen och få med det mest relevanta.

För att kritiskt granska mitt lärdomsprov kan jag konstatera att resultatet skulle ha blivit mera tillförlitligt om mina respondenter arbetat på olika daghem och med olika åldersgrupper. Mina respondenter jobbade alla i olika barngrupper från två olika daghem och de jobbade alla med 3-5 åringar. Ett förslag på fortsatt forskning kunde vara att utöka antalet daghem och att också intervjua dagvårdarna. Min avsikt med studien var inte att få fram ett generellt resultat utan att få ta del av enskilda pedagogers åsikter om leken och därför ansåg jag inte att fyra respondenter var för lite. Att jag i detta skede bara intervjuade barnträdgårdslärare beror på att jag tror att de har en djupare insikt om lekens betydelse än vad en dagvårdare har, men det skulle vara intressant att ta reda på.

Att forska i lekens betydelse för barns lärande, utveckling och välbefinnande har varit intressant och givande. Det är ett ämne som ligger mig varmt om hjärtat och jag ser leken som en självklarhet inom småbarnspedagogiken. Icke desto mindre tror jag att leken lätt kan hamna i skymundan för mera faktabaserad kunskap och därför är det viktigt att hela tiden påtala lekens betydelse för vårdnadshavare och i arbetsteamet.

10 Källförteckning

- Broberg, M., Hagström, B. & Broberg, A., 2012. *Anknytning i förskolan - vikten av trygghet för lek och lärande*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Forsell, A., 2011. *Boken om pedagogerna*. (6 uppl.). Stockholm: Liber
- Granberg, A., 2004. *Småbarnslek – en livsnödvändighet*. Stockholm: Liber.
- Grigsby-Toussaint, D., Chi, S-H. & Fiese, B., 2011. *Where they live, how they play: Neighborhood greenness and outdoor physical activity among preschoolers*. *International Journal of Health Geographics*, 10 (1), 66-75
- Gustavsson, S., 2016. *Barns lärande och växande*. Malmö: Liber.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K., 1997. *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Howard, J. & McInnes, K., 2013. *The impact of children's perception of an activity as play rather than not play on emotional well-being*. *Child: Care, Health & Development*, 39 (5), 737-742
- Hägglund, K., 1989. *Lekteorier*. Esselte Studium AB
- Jensen, M., 2013. *Lekteorier*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, M. & Harvard, Å., 2009. *Leka för att lära – Utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S., 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O.F., 1990. *Lek på allvar – Teorier om lek under förskoleåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O.F., 2011. *Lek – upplevelser – lärande, i förskola och skola*. Stockholm: Liber

Niikko, A. & Ugaste, A., 2012. *Conceptions of Finnish and Estonian Pre-school Teachers' Goals in Their Pedagogical Work*. Scandinavian Journal of Educational Research, 56 (5), 481-495

Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M., (2014). *Det lekande lärande barnet, en utvecklingspedagogisk teori*. Liber AB, Stockholm

Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S., 2006. *Lärandets grogrund*. (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Sandberg, A., 2010. *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J., 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Unicef Sverige, 2009. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Utbildningsstyrelsen, 2016. *Grunderna för planen för småbarnspedagogik*.

Åm, E., 1992. *Leken i förskolan – de vuxnas roll*. Stockholm: Natur och Kultur

Öhman, M., 2011. *Det viktigaste är att få leka*. Stockholm: Liber

Finlands författningssamling

Lagen om småbarnspedagogik 19.1.1973/36